

Contribuții documentare privind evoluția județului Năsăud între 1918-1938

Adrian ONOFREIU

1. O sinteză interbelică.

Evoluția României în cadrul statului național unitar – rezultat în urma evenimentelor din cursul anului 1918, prin voința liber exprimată a românilor din teritoriile aflate sub dominație străină – va fi caracterizată de necesitatea acută de redefinire a unor criterii de valorizare, care să servească în conturarea direcțiilor dezvoltării viitoare.

De aceea s-a resimțit acut, la nivelul discursului ideologic și politic, definirea noii atitudini față de provocările de după primul război mondial. Așezarea sistemului politic pe baze parlamentare, direcțiile de dezvoltare economico-socială, toate aspectele dezvoltării societății românești vor determina canalizarea eforturilor spre realizarea progresului atât de mult așteptat și posibil, în noile condiții. Energiile pozitive ale poporului, cadrul general al evoluției lumii postbelice vor crea premise ale traiectului ascendent, al racordării la dezvoltarea generală a societății europene interbelice¹.

În susținerea acestor tendințe, factorii politici de decizie vor apela la *sinteze* care să cuprindă principalele realizări în varii domenii de activitate și perioade distincte cronologic. O primă încercare s-a făcut la zece ani de la Unirea Transilvaniei cu România, când s-a analizat ceea ce a dat și a primit – conform expresiei lui Nicolae Iorga – provincia intracaraptică în perioada analizată, de către comitetul de organizare a serbărilor Unirii².

Regimul instaurat prin încoronarea lui Carol al II-lea ca rege, la 8 iunie 1930, a evoluat spre o formă autoritară de guvernare în care monarhul să dețină pârghiile principale de conducere. Pentru aceasta s-a dezvoltat un întreg mecanism, la care au subscris – gradual și în funcție de propriile interese – forțe politice, economice și personalități ale României de atunci. Evoluția regimului după promulgarea noii constituții din februarie 1938 a deschis calea spre exaltarea realizărilor din anii de domnie ai suveranului Carol al II-lea, privit ca salvatorul patriei. Alături de propaganda bine instrumentată în această direcție, rămân însă și inițiative laudabile care vor căuta să definească și să surprindă direcțiile mari de evoluție și realizările obținute. Pe plan național sinteza perioadei a fost făcută în monumentală lucrare enciclopedică patronată de suveran și la realizarea căruia și-au adus contribuția – de bună credință, socotim noi – marile spirite ale României din domeniile supuse analizei în aceasta³.

În aceeași tendință – dar purtând amprenta puternică a propagandei oficiale – s-au elaborat și alte încercări de sinteză⁴.

¹ O încercare de definire cu mijloace moderne a trăsăturilor generale de dezvoltare a perioadei analizate în volumul coordonat de Vasile Pușcaș și Vasile Vesa, *Dezvoltare și modernizare în România interbelică 1919-1939. Culegere de studii*, Ed. Politică, București, 1988.

² *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, Cultura Națională, 1929, vol. I, 757 p; vol. II, 1337 p; vol. III, 102 p.

³ *Enciclopedia României*, Fundațiile Regale, vol. I, 1938, p. IX; volumul I; intitulat *Statul* și II, intitulat *Țara Românească*, au apărut în anul 1938; volumul III, *Economia națională. Cadre și producția*, în 1939; volumul IV, *Economia națională. Circulație, distribuție și consum*, în 1943, (definită de Dimitrie Gusti ca „o lucrare în care avântul nelăgăduit al zilelor noastre să găsească hrană substanțială și sănătoasă, care să-i dea vigoare și temeinicie”).

⁴ Amintim cu titlul de exemplu, *Regele și națiunea, munca și credința*, f.a., 71 p; *Zece ani de domnie ai Majestății Sale Regelui Carol al II-lea*, București, 1940.

La nivelul entităților administrative locale, aceste preocupări s-au materializat în redactarea de monografii, cu accent pe aspectele dezvoltării economico-sociale⁵. De asemenea, au fost publicate numeroase articole în presa din epocă care încercau să surprindă aspecte definitorii ale evoluției pe plan local⁶.

2. Perspectiva prezentului.

Analiza aspectelor de sinteză din perioada interbelică – cu aplecare spre domnia regelui Carol al II-lea – a fost făcută în lucrări ulterioare, fie fără a fi menționate aceste aspecte⁷, fie prin modeste referiri sau caracterizări conjuncturale⁸.

Nici aparițiile de după 1989 nu analizează aspectele referitoare la definirea sintezei perioadei, fiind canalizate spre analiza perioadei în totalitate⁹, sau încercări de redefinire¹⁰. Și mai interesantă este lipsa unor referiri concrete în lucrări memorialistice¹¹ sau care redau documentele Casei Regale¹².

3. Sinteza locală.

Cu atât mai importante apar răspunsurile autorităților de la nivelul județului Năsăud¹³ la chestionarul cuprins în punctele ordinului telegrafic trimise prefecturii de către Ministerul de Interne la data de 5 decembrie 1939. Deși condiționa răspunsul de un timp extrem de scurt pentru documentare – pentru condițiile de atunci, 3 zile! – autoritățile de la nivelul județului și-au mobilizat energiile și au elaborat răspunsuri în cunoștință de cauză, fiecare în domeniul specific de activitate.

Sunt prezentate astfel principalele realizări ale perioadei 1918-1939, în principalele domenii de activitate: economic, culte, școală, muncă și ocrotiri sociale, sănătate, cooperatie, drumuri, administrație, justiție¹⁴. Ele s-au canalizat și încheiat pe baza răspunsurilor primite pe scară ierarhică și ca nivel de subordonare, de la nivelul unor primării locale – care nu aveau de raportat nici o realizare în cei 20 de ani pe care trebuiau să-i definească – până la instituții care gestionau un anumit domeniu la scara județului.

Deși impregnate de o ușoară coloratură propagandistică – specifică și caracteristică de altfel în epocă – rapoartele oglindesc *sinteza* dezvoltării județului pentru perioada interbelică, la nivelul datelor oficiale ale autorităților, constituindu-se într-un bun instrument de lucru pentru a defini perioada și realizările sale – așa cum au fost percepute la nivel oficial!

Tocmai aceste caracteristici, la care se adaugă caracterul *inedit al documentelor*, ne-au determinat să le prezentăm celor interesați, ca o secvență/decupaj a unei epoci nu îndeajuns cercetate și cunoscute în profunzimea și trăsăturile sale definitorii, eliberată de aspectele ideologice și propaganda oficială¹⁵.

⁵ *Monografia economică a județului Năsăud. Întocmită de Banca Națională a României, agenția Bistrița, 1938.* Lucrarea a fost copiată după exemplarul original identificat la Banca Națională a României, de către Enea Grapini și trimisă Sfatului Popular al orașului Bistrița la data de 25 aprilie 1961. De asemenea, cele trei volume memorialistice păstrate în manuscris la Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale (în continuare se va cita A.N. B.- N., fond ...), datorate lui Victor Moldovan, personaj care a deținut funcții importante la nivel central în cadrul Frontului Renașterii Naționale.

⁶ Aminimț încercarea de analiză și caracterizare a regimului făcută de Emil Precup sub titlul *Demagogul de altă dată și Frontul Renașterii Naționale*, în „Năzuința”, Bistrița, nr. 77-81, mai-iunie 1940.

⁷ Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938-1940)*, Ed. Politică, București, 1970.

⁸ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933-septembrie 1940*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.

⁹ Ioan Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, vol. III. Ed. Enciclopedică, București, 2000; Gheorghe Bodea, *Viața lui Carol al II-lea*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000; *Istoria Românilor*, vol. VIII, Ed. Enciclopedică, București, 2003, pp. 391-422.

¹⁰ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Univers Enciclopedic, București, 1997; Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Humanitas, București, 1997.

¹¹ *Carol al II-lea. Însemnări zilnice, 1937-1951, vol. III, 15 decembrie 1939 - 7 septembrie 1940*, ediție de Nicolae Rauș, București, 1998.

¹² Arhivele Naționale ale României, *Casa Regală. Documente oficiale, vol. IV, (1938-1947)*, București, 2006.

¹³ Pentru evoluția administrativ-teritorială a județului actual Bistrița-Năsăud, inclusiv în perioada interbelică, vezi Ioan Băca, Adrian Onofreiu, *Evoluția administrativ-teritorială a județului Bistrița-Năsăud*, în „Revista Bistriței”, XX, 2006, pp. 349-369.

¹⁴ Sesizăm aici – alături de caracterul oficial al punctelor la care trebuia să se răspundă – și interesul istoricului Silviu Dragomir, titularul ministerului beneficiar al informațiilor, cel pentru Minorități.

¹⁵ Se poate valoriza *cantitativ și calitativ* astfel, trăsătura caracteristică asumată de cercetarea istorică pentru amplitudinea maximă a dezvoltării interbelice – considerând ca reper anul 1938 – în realitatea vieții cotidiene, validându-se sau nu – această axiomă.

În redarea documentelor am păstrat formele și particularitățile de exprimare din epocă; pentru fiecare dintre acestea am plasat la început un scurt rezumat al conținutului; documentele au fost numerotate începând cu numărul 1, în continuare, cu cifre arabe. S-a păstrat ordonarea inițială a acestora, astfel că la început sunt redată *cerințele* conținute în ordinele primite de la București și, în continuare, sinteza întocmită de prefectură și apoi rapoartele pe domenii specifice de activitate, nu neapărat în ordine cronologică.

Fiecare document are trecută *cota* de proveniență¹⁶ – inclusiv numărul filelor, chiar dacă provin mai multe documente din același dosar – pentru o ușoară și rapidă identificare.

Acolo unde am simțit nevoia unor detalii sau informații suplimentare – pentru completarea sau lărgirea informației cuprinsă în documentele publicate – am intervenit în notele de subsol, inclusiv prin trimiteri la alte documente care întregesc *sinteza*.

Redăm astfel o parte din *sinteza unui întreg* – societatea românească interbelică, convinși de valoarea documentelor, atât ca redefinire a trecutului, cât și ca deschizătoare a noi direcții de cercetare.

Document nr. 1.

Ordinul telegrafic al Ministerului de Interne privind culegerea și transmiterea datelor cuprinzând realizările județului în perioada 1918-1938.

Telegramă

Potrivit dispozițiilor date de D-l. Președinte al Consiliului de Miniștri d-lui. Ministru pentru Minorități, rugăm luați urgente măsuri de a se trimite Ministerului Minorităților până în ziua de 10 decembrie inclusiv 1939 o dare de seamă asupra progreselor realizate în județul ce conduceți de la Unire și până astăzi. *Stop*. Darea de seamă va cuprinde progresele realizate în următoarele materii: 1) Drumuri și căi de comunicații; drumuri noi deschise, pavagii, împietruiri, poduri, etc; *stop*. 2) Starea sanitară, spitale, dispensare noi create, campanii sanitare, medicamente, etc; *stop*. 3) Școli noi înființate, internate, școli de ucenici, cămine de ucenici, cantine școlare; *stop*. 4) Biserici, clădiri noi, restaurări, ajutoare acordate, etc; *stop*. 5) Agricultură, distribuții de unelte agricole, ajutoare plugarilor, îmbunătățiri de culturi, îmbunătățirea rasei vitelor, școli de agricultură, progrese realizate prin Camera Agricolă; *stop*. 6) Asistență și ocrotiri sociale, îmbunătățirea stării muncitorilor, asistența acordată populației nevoiașе; *stop*. 7) Cooperație, cooperative noi înființate, progrese realizate în economia locală prin cooperative, etc; *stop*. 8) Justiție, înființări de noi instanțe judiciare, clădiri noi, etc; *stop*. 9) Teatre și asociații culturale, etc; *stop*. 10) Îmbunătățiri edilitare, precum și orice alte progrese realizate pe tărâm administrativ și social. *stop*. Luați imediat măsuri de executare, cunoscând că ministerul nu admite nici un fel de întârziere pentru comunicarea acestor relațiuni în termenul specificat, direct Ministerului pentru Minorități. *Stop*.

Ministrul Internelor.

M. Ghelmegeanu¹⁷.

Nr. 21.233 a 5/XII 1939.

(Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, fond *Prefectura județului Năsăud - numere de bază*, d. 16.816/1939, f. 1.).

¹⁶ Toate sunt conținute în două dosare din fondul *Prefectura județului Năsăud* – inventar pe baza instrumentelor contemporane de evidență – *numere de bază* - păstrate la A.N.B-N.

¹⁷ Ministru făcând parte – de la 30 noiembrie 1939 - din guvernul condus de Gheorghe Tătărăscu (24 noiembrie 1939-10 mai 1940); titularul portofoliului de la Ministerul pentru Minorități era Silviu Dragomir; cf. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933 – septembrie 1940*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 1551. Vezi și lucrarea acestuia din urmă în calitate de ministru al Minorităților sub titlul *La politique minoritaire de la Roumanie entre 1918 et 1940* (extrait de la Revue de Transylvanie, Tomes VII-IX), București, 1944, 16 p. Despre opera istorică a acestuia, în prezentarea din *Enciclopedia istoriografiei românești*, (coordonator Ștefan Ștefănescu), Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, pp. 129-130.

Ordinul circular al Prefecturii județului Năsăud către autoritățile din subordine privin întocmirea unei dări de seamă cu realizările din perioada 1918-1938.

În baza ordinului telegrafic al Ministerului de Interne nr. 21.133/1939 din 5 decembrie, dat în baza ordinului Președinției Consiliului de Miniștrii, Vă rugăm ca până în ziua de vineri 8 decembrie orele 17, să ne înaintați o dare de seamă asupra următoarelor realizări îndeplinite de la Unire până azi, ca:

1. Drumuri și căi de comunicații, drumuri noi dechise, pavări, împietruiri, poduri;
2. Starea sanitară, spitale, dispensare noi create, campanii sanitare, medicamente;
3. Școli noi înființate, internate, școli de ucenici, cămine de ucenici, cantine școlare;
4. Biserici, clădiri noi, restaurări, ajutoare acordate;
5. Agricultură, distribuție de unelte, ajutoare plugarilor, îmbunătățire de culturi; îmbunătățirea rasei vitelor, școli de agricultură, progrese realizate prin Camera Agicolă;
6. Asistență și ocrotiri sociale, îmbunătățirea stării muncitorilor, asistență acordată populației nevoiaș;
7. Cooperație, cooperative nou înființate, progrese realizate în economia locală prin cooperație;
8. Îmbunătățiri edilitare, precum și orice alte progrese realizate pe tărâm administrativ și social;

Această dare de seamă în 2 exemplare ne-o veți înainta cu un raport, cunoscând că nu este admisă nici o amânare peste termenul fixat.

Sănătate!

Prefectul județului Năsăud,

Colonel, Al. Cristescu¹⁸

(Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, fond *Prefectura județului Năsăud*- numere de bază, d. 16.816/1939, f. 14).

Document nr. 3.

Sinteza asupra realizărilor îndeplinite de la Unire până la zi trimisă de Prefectura județului Năsăud ministrului pentru Minorități.

Domnule ministru!

La ordinul telegrafic al Ministerului de Interne nr. 21.133 din 5 decembrie 1939, prin care ni se pune în vedere să înaintăm D-Voastre o dare de seamă asupra tuturor îndeplătirilor realizate de la Unire până azi, lucrare ce până în 10 decembrie a.c. trebuie să sosească la minister.

De aceea cu onoare Vă rugăm să aveți în vedere că timpul fiind atât de scurt, nu am putut centraliza datele primite pentru a alcătui o lucrare unitară, ci le-am anexat după autorități, în ordinea după cum ni se cereau răspunsurile în telegrama Ministerului de Interne, astfel:

Anexa nr. 1 cuprinde o dare de seamă asupra realizărilor îndeplinite la drumuri, precum și toate îmbunătățirile aduse ca îndiguiuri, poduri, plantații pe lângă drumuri, iar la sfârșit, întrucât nu avem un capitol corespunzător, s-au trecut și căile ferate nou construite de către Stat, în valoare de aproximativ 15 miliarde.

Anexa nr. 2 cuprinde starea sanitară a județului, spitale, dispensare și alte instituții de igienă nou înființate în județul nostru, precum și ofensivele sanitare întreprinse, cu care ocazie s-au distribuit medicamente gratuit și consultații nenumărate.

Anexa nr. 3 cuprinde darea de seamă asupra îmbunătățirilor și realizărilor efectuate pe teren didactic de la Unire până azi. Aici se observă o reală îmbunătățire față de trecut. Unde înainte de Unire aveam abia 30 școli primare de Stat cu 69 învățători, azi avem 134, cu 300 și 10 maiștri. Proporția de îmbunătățire se accentuează și mai mult la grădinițele de copii, precum și la îmbunătățirea și înzestrarea cu noi localuri de învățământ.

În comunele românești prin străduința organelor administrative și ale învățământului, au luat ființă peste 40 de cămine culturale și cooperative școlare. Pentru hrana copiilor îndepărtați de școală funcționează pe lângă școlile primare 46 de cantine ce dau hrană zilnică școlarilor.

Progresul e în dezvoltare și orice întrelăsare ar fi în dauna Statului.

¹⁸ Pentru titularii postului de prefect din perioada februarie 1938 - septembrie 1940, vezi Adrian Onofreiu, *Prefecții județului Năsăud (1918-1949)*, în "Răsunetul", Bistrița, anul IX, 1997, nr. 1933, sâmbătă, 14 iunie, p. 6.

Școlile secundare. În județul nostru avem două licee, unul în Năsăud și unul în Bistrița, prevăzute cu clădiri proprii pentru internat și cu anexele necesare unei creșteri a elevilor. Aceste licee sunt înzestrate cu biblioteci moderne, muzee și cu tot felul de ustensile necesare instruirii elevilor. Liceul din Bistrița, care în anul trecut s-a redus la gimnaziu, a adus o mare pagubă și scădere în viața publică românească din orașul Bistrița, unde afirmarea elementului românesc de la Unire încoace a făcut progrese uimitoare. De aceea readucerea lui la gradul de liceu este absolut necesară.

Școli profesionale avem două în județ: una în Năsăud și una în Prundu-Bârgăului, înzestrate cu internat și cu atelierele necesare. Mai avem și două gimnazii de fete, de asemenea cu internat, unul în Bistrița și unul în Năsăud.

În orașul Bistrița avem o școală de ucenici cu internat, unde își află pat și hrană 150 de ucenici români, viitoarea burghezie românească de mâine (sic!).

Progresul realizat pe terenul acesta este marcat prin această afluență a fiilor de români la meserii și este și lauda Statului că a dat sprijin înființării acestui cămin de ucenici, unde elementele tinere pot trăi cu ușurință și sunt îngrijiți în cele mai bune condiții.

Muzeul Năsăudean. Din îngrijirea vrednicilor grăniceri Iuliu Moisil și Virgil Șotropa în anul 1934, ca secție a Arhivelor Statului, a luat ființă Muzeul Năsăudean, unde este îngmădit tot trecutul de glorie și jertfă a acestui Ținut și de unde generațiile tinere se inspiră în același spirit de eroism.

Serviciul Social. În scurta lui funcționare a înființat în comunele românești de pe Valea Someșului nu mai puțin de vreo 54 cămine culturale, multe din ele prevăzute cu local propriu. Aceste locașe de încălzire național-românească adună sătenii în Duminici și sărbători la cercuri de instruire și îi feresc de acest chip de a-și pierde timpul în localuri nepermise și de a se demoraliza în alte obiceiuri distrugătoare.

Straja Țării. Această instituție de creștere a tineretului în noile discipline naționale a luat un avânt și o dezvoltare îmbucurătoare. Demnitatea și încrederea în sine sunt floarea ce înveselește fețele acestui tineret. Conducătorii lor în general învățătorii, fac un îndoit apostolat în acest fraged ogor național.

În timpurile acestea abnormale, când cei mai mulți dintre noi fac de starjă la hotare, micii străjeri grijulii și serioși, se instruiesc pe la autorități pentru suplinirea părinților lor.

În ce privește școlile minoritare, progresele realizate sunt evidente, iar pentru ilustrarea acestei afirmații, anexăm la urmă un tabel ce evidențiază sacrificiile făcute de comune și de Stat pentru promovarea elementului minoritar autohton.

Anexele nr. 4, 5 și 6, cuprind starea bisericilor din județul nostru. Cum în județul nostru credincioșii români ortodocși sunt mai puțini în timpul dinainte de Unire, evident că ei au rămas în urmă din acest punct de vedere. După Unire însă comunele, județul și Statul au dat un concurs neprecupețit dezvoltării pe teren bisericesc și religios a județului nostru. Din anexa nr. 4 se văd sacrificiile și eforturile făcute în acest scop.

Din anexele 5 și 6 se vede îmbunătățirea adusă pe teren bisericesc cultului greco-catolic din acest județ.

Bisericile minoritare au fost ajutate de comune. Lucru ce se evidențiază din tabloul anexat la urmă.

Anexa nr. 7, cupinde realizările și îmbunătățirile aduse pe teren agricol și zootehnic. Din această scurtă dare de seamă se observă îmbunătățirea adusă culturii cerealelor prin introducerea de semințe selecționate, plante furajere, mașini și unelte agricole, pomi altoiți precum și insecticide și îngrășăminte chimice, unde până la Unire, cultura cerealelor la noi era într-o evidentă inferioritate, astăzi cerealele ce se produc în partea de șes a județului sunt neântrecute în calitate, iar în celelalte regiuni, plantele furajere sunt întrebuințate în fiecare gospodărie, iar dealurile încărcate cu pomet au plasat județul nostru din acest punct de vedere, al doilea pe țară.

Rasa animalelor din județul nostru s-a îmbunătățit în mod simțitor. În regiunea Văii Someșului și pe Valea Bârgăului de Sus vitele corcite dinainte prin introducerea anuală de rasă Pinagauer au îmbunătățit această rasă aproape deplin. În cealaltă parte a județului sunt înființate două syndicate pentru vitele de rasă Simenthal, care aduc anual tauri selecționați în valoare de 30-50.000 lei bucata și astfel, în regiunea de câmpie a județului nostru această rasă s-a încetățenit de-a binelea și dă roade bune.

În ce privește cabalinele, mai mult Statul prin armăsari din hergheliile Statului distribuți anual diferitelor comune a adus o reală îmbunătățire acestei rase.

Județul nostru, prin faptul că este în mare parte muntos, populația se ocupă îndeosebi prin creșterea oilor. În regiunea muntoasă se cresc oile țurcane, iar în regiunea mai de șes, se cresc țigăi și oi de câmpie, oi mai

mari. Această rasă se pretează foarte bine la încrucișările cu rase mai nobile de oi și ar fi de dorit ca și în această privință să se întreprindă ceva.

În județul nostru au luat ființă două obști de cumpărare prin care se tinde la naționalizarea pământului față de care statul își exercită dreptul de preempțiune în baza legii pentru organizarea și încurajarea agriculturii.

Comercializarea tuturor produselor țărănești, de bună seamă că ar aduce o nouă înviorare agriculturii și creșterii vitelor. Pentru aceasta în județul nostru a luat ființă o lăptărie de mari proporții, care în cadrul pactului cu Germania va întreprinde o vastă acțiune pentru industrializarea și comercializarea produselor lactate din județul nostru, lucru ce se va resimți asupra economiei județului.

Pentru instruirea țăranului în agricultură și zootehnie în județul nostru funcționează două școli agricole practice, una săsească la Bistrița și cea românească, la Domnești. Este vrednic de menționat că în fiecare an ASTRA, la urmă Serviciul Social, au ținut cursuri agricole în diferite centre din județul nostru.

Anexa nr. 8. Pe teren muncitoresc progresul și realizările se evidențiază din această anexă. În special elementul românesc, care înainte de Unire în această branșă era inexistent, acum prezintă o proporție multumitoare. Pentru îngrijirea lor funcționează două cămine de ucenici unde li se dă celor tineri întreținere și curățenie, asistență medicală și li se împarte prin filiala Oficiului Asigurărilor Sociale Bistrița, iar în Năsăud, printr-un medic din localitate. Ar fi de dorit ca Oficiul Asigurărilor Sociale din Dej să fie mutat la Bistrița, unde sunt mulți muncitori în special din industria lemnului, care în județul nostru este într-o progresivă înflorire.

Anexa nr. 9 cuprinde progresele realizate pe teren cooperatist în județul nostru. Progrese ce trebuie să recunoaștem sunt multumitoare. Se mai observă însă nevoia unui mare magazin de desfacere de mărfuri, care să aprovizioneze aceste cooperative de consum direct, iar în ceea ce privește cele de credit, este de datoria Statului ca să le alimenteze în permanență cu credit ca să-și poată face datoria de naționalizare a tuturor bunurilor ce în județul nostru sunt în mare parte în mâinile minoritare.

Anexa nr. 10 cuprinde realizările pe terenul justiției..

Celelalte realizări ca teatre, cinematografe, asociații culturale, îmbunătățiri edilitare, precum și alte feluri de realizări și îmbunătățiri ca să fie cuprinse în întregime le-am luat pe comune astfel:

Anexa nr. 11 cuprinde realizările înfăptuite în orașul Bistrița.

Anexa nr. 12, realizările înfăptuite în orașul Năsăud.

Anexele nr. 13, 14, 15, 16, 17 cuprind realizările înfăptuite de la Unire până azi de fiecare comună, pe plăși.

Anexele nr. 18, 19, 20, 21 cuprind realizările înfăptuite de Prefectura Județului în anul de gestiune 1938-1939, lucru ce marchează un alt ritm în viața publică românească și o febrilitate în gospodăriile administrațiilor locale.

Anexa nr. 22 prinde sacrificiile făcute de comune pentru ajutorarea școlilor minoritare din județ și a bisericilor minoritare, fapt de evidențiază un progres și o realizare în acest domeniu.

Este de amintit aici și faptul că orașul Bistrița împreună cu Statul s-au obligat a construi minorității săsești din Bistrița o școală primară de mari proporții; au și avansat suma de 1.500.000 lei.

Stațiuni balneo-climaterice. Județul nostru este înzestrat de Dumnezeu cu priveshti muntoase neasemuite, din care în loc, în loc, țâșnesc ape tămăduitoare; astfel avem la Sângeorz Băi, Vala Vinului, Colibița, Tihuța și altele de mai puțină importanță; vizitatori din țară și străinătate își caută vindecare și se distrează în acest regiuni pitorești. Pentru îmbunătățirea acestor stațiuni comunele au întreprins edificarea unor sanatorii și alte instituții de ajutor și confort, iar particularii au edificat vile, restaurante și hoteluri, în care vizitatorii își găsesc odihna în condiții cât mai confortabile și mai puțin costisitoare.

Totuși, întrucât Statul a trecut aceste stațiuni între cele de locală necesitate, ele nu mai simt ajutorul ce Statul îl da până acum și în chipul acesta stațiuni ce ar putea să concureze cu cele din străinătate, rămân în exploatare iar Statul nostru suferă pierderi. Cel puțin Sângeorzul-Băi ar trebui trecut între acele cărora Statul ar trebui să le dea asistența cuvenită.

Turism. Frumoșii noștri munți sunt străbătuși de poteci îngrijite ce fac accesibile cele mai pitorești regiuni unde cabane potrivite așteaptă pe vizitatori. Și în fapt munții noștri, în tot decursul verii sunt vizitați de foarte multă lume.

Vânătoarea și pescuitul sunt sporturile de preferință ale locuitorilor acestui județ. Și în fapt terenurile de vânătoare sunt arendate societăților vânătoarești care au întreprins acțiuni susținute pentru amenajarea și îmbunătățirea lor. Pâraiele de munte sunt înzestrate cu clocitori de păstrăvi și în chipul acesta vizitatori

din alte țări ca Germania, Cehoslovacia, Elveția, în fiecare vară vin să-și exercite aceste sporturi în munții noștri.

Sănătate,
Prefectul județului Năsăud,
Colonel A. Cristescu
Șeful Cancelariei, Dr. G. Fetti
(Fond Prefectura Județului Năsăud, d. 3767/1940, f. 127-130).

Document nr. 4.

Dare de seamă privind realizările Serviciului Tehnic județean.

Șoselele naționale și județene au fost administrate direct de Serviciul Tehnic județean de Drumuri (numai de la 1 aprilie a.c. șoselele naționale sunt administrate de un Serviciu de Drumuri Naționale). Drumurile comunale au fost administrate de primăriile comunale, serviciul întocmind din caz în caz planurile și devizele cerute.

Rețeaua drumurilor din județul Năsăud se compune din:

a) șosele naționale:	128. 414 km;
b) șosele județene:	573. 347 km;
c) drumuri comunale:	152. 777 km;
total:	854. 638 km.

Rețeaua acestor drumuri din județ necesită foarte multe poduri, prin faptul că județul Năsăud este situat într-o regiune muntoasă.

Pe șoselele naționale sunt	398 buc;
Pe șoselele județene sunt	1.708 buc;
Pe drumurile comunale sunt	343 buc;
Total	2. 449 buc.

Rețeaua drumurilor naționale, dar mai ales aceea a drumurilor județene a fost astfel trasată, ca să satisfacă în general necesitățile circulației din punct de vedere economic și militar,

De la, Unire încoace se află necesare:

- deschiderea unui drum nou între Ilva-Mare, Lunca și Coșna, în lungime de 17 km;
- terminarea drumului între Rodna și Măgura – Ilvei, sectorul nou având lungime de 3 km;

În schimb, toate podurile importante au fost reconstruite și definitivate, din motivul că podurile vechi au fost construite din lemn (neacoperite) și pentru un tonaj de 6 tone, iar podurile noi au fost construite pentru un tonaj de 23 tone, respectiv cele din lemn acoperite, pentru un tonaj de 12 tone. Podurile reconstruite cu o deschidere mai mare de 15 m. sunt:

- podul nr. 90, pe șoseaua națională Dej - Vatra Dornei, 54 m, lungime, din beton armat; lei 2. 018. 185
- podul nr. 57, pe șoseaua județeană Bistrița-Năsăud, 76 m. lungime, din lemn, acoperit; lei 4. 800. 000
- podul nr. 5, pe șoseaua Bistrița - Budacul de Sus, 37 m. lungime, din beton armat; lei 2. 837. 611
- podul nr. 2, pe șoseaua județeană Salva - Cârlibaba, 50 m lungime, din lemn, acoperit; lei 669. 172
- podul nr. 1, pe șoseaua județeană Bistrița - Monor, 38 m lungime, din beton armat; lei 2. 900. 000
- podul nr. 13, pe șoseaua județeană Herina - Chiochiș, 16 m lungime, din beton armat; lei 600. 000
- podul nr. 3, pe șoseaua județeană Măgurele - Mărișelu - Jeica, 30 m lungime, din lemn, acoperit; lei 220. 746
- podul nr. 24, pe șoseaua județeană Bistrița - Budacul de Sus, 30 m lungime, din lemn, acoperit; lei 321. 509
- podul nr. 6, pe șoseaua județeană Ilva-Mare - Coșna, 27 m lungime, lemn cu picioare de beton; lei 400. 000
- podul nr. 38, pe șoseaua județeană Ilva-Mare - Coșna, 18 m lungime, lemn, acoperit; lei 257. 497
- podul nr. 88, pe șoseaua județeană Ilva-Mare - Coșna, 18 m lungime, lemn, acoperit; lei 260. 000
- podul nr. 21, pe șoseaua județeană Jelna - Cușma - Iad, 15 m lungime, lemn cu picioare de beton; lei 77. 511

13. podul nr. 81, pe șoseaua județeană Aldorf - Slătinița - Nepos, 58 m lungime, lemn, acoperit;	lei 336. 928
14. podul nr. 4, pe șoseaua județeană Sărata - Budacul de Jos - Jelna, 38 m lungime, lemn, acoperit;	lei 377. 405
15. podul nr. 2, pe șoseaua județeană Chintelnice - Chiraleș, 76 m lungime, lemn;	lei 350. 000
16. podul nr. 4, pe șoseaua județeană Mocod - Mintiu - Cepari, 83 m lungime, lemn, acoperit;	lei 1.125. 785
17. podul nr. 3, pe șoseaua județeană Domnești - Dipșa, 30 m lungime, lemn, acoperit;	lei 208. 720
18. podul nr. 20, pe șoseaua județeană Șieuț - Sebeș, 24 m lungime, lemn, acoperit;	lei 181. 086
19. podul nr. 1, drum comunal Bârla - Sântioana, 30 m lungime, lemn;	lei 180. 000
20. podul nr. 1, drum comunal Coșbuc - Bichigiu, 34 m lungime, lemn, acoperit;	lei 304. 622
	total: 18. 462. 795 lei.

Podurile cu deschidere mai mică de 15 m, fiind aproape toate din lemn, au fost reconstruite din beton sau cel puțin din zidărie și supraconstrucție lemn.

Întreținerea circulației pe rețeaua drumurilor naționale și județene a necesitat reparații și refaceri de poduri mici și a necesitat o anuală împietruire de 10.000 m³, în valoare rotundă de 6. 500. 000 lei.

În anul 1933 însă, când apele mari au distrus o mare parte din drumurile naționale și județene, refacerea acestor pagube a costat 21. 821. 000 lei, plătindu-se această sumă cu bani, cu porumb și cu prestație.

Modernizări de drumuri au fost executate pe sectorul de traversare al șoselei naționale nr. 29 Dej - Vatra-Dornei, prin orașul Bistrița, la km. 62+917-63+386, în valoare de 1. 466. 286 lei, executându-se pe acest sector un pavaj din pavele normale.

Guvernele apreciind necesitatea completării rețelei C. F. R. din județul Năsăud, au dispus construirea unei linii C. F. R. între Ilva-Mică și Vatra-Dornei, pentru legarea Nordului Ardealului cu Bucovina, care linie – având lungimea de 50 km – s-a terminat în anul 1938, și au dispus construirea liniei C. F. R. Salva - Vișeu de Sus, din care linie s-a prelat circulației până în ziua de azi sectorul între Salva și Telciu, în lungime de 15 km.

Bistrița, la 7 decembrie 1939,
Șeful serviciului/, inginer șef¹⁹,

(Fond: Prefectura Județului Năsăud, d. 3767/1940, f. 123-124).

Document nr. 5.

Raport privind înfăptuirile pe teren sanitar.

Județul Năsăud este împărțit din punct de vedere administrativ - sanitar în 13 circumscripții rurale și 2 circumscripții urbane, cu următoarele centre: Bistrița. Năsăud, Șieu, Lechința, Măgheruș, Iad, Satu-Nou, Prundu-Bârgăului, Nimigea de Jos, Telciu, Sângeorz-Băi, Rodna și Ilva-Mare.

Față de vechea împărțire, circumscripțiile rurale s-au înmulțit cu două și prezintă și acel avantaj că la sediul fiecărei circumscripții locuiește medicul, așa că populația rurală îl are la îndemână în orice moment și nu trebuie să se deplaseze în capitala județului pentru a fi consultată ca și în trecut, întrucât sub vechea eră maghiară, cu excepția a 4 medici, aproape toți locuiau în orașul Bistrița, de unde își administrau circumscripțiile.

Alt avantaj important din punct de vedere a interesului sanitar al populației rurale prezintă și faptul că s-au înființat aproape la fiecare sediu de circumscripție dispensare la care de 2-3 ori pe săptămână se dau consultații gratuite celor suferinzi de boli sociale – se face un adevărat apostolat în combaterea sifilisului și tuberculozei – dându-se mii și mii de injecții gratuite suferinzilor primind în acest scop medicamentele necesare din partea Ministerului Sănătății.

În afară de aceste consultații, se dau consultații gratuite zilnic la dispensare celor înscriși pe listele de sărăcie, invalizilor, orfanilor și văduvelor de război, școlarilor și premilitarilor, precum și jandarmeriei.

Spitalele

În orașul de reședință Bistrița avem un spital mixt cu 70 de paturi care după preluarea de la vechiul regim a fost renovat și înzestrat cu tot instrumentarul necesar.

¹⁹ Pentru detalii vezi și *Căile de comunicație și transporturile din județul Bistrița-Năsăud*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 1999.

Dispensare

La data preluării imperiului pe întreg teritoriul județului Năsăud, în afară de spitalul județean, nu am avut alte instituții sanitare, iar de atunci până la data de azi, s-au înființat următoarele instituții:

Ambulatorul policlinic. În orașul de reședință Bistrița și orașul Năsăud, unde se dau zilnic consultații gratuite mai ales în combaterea bolilor venerice.

În afară de aceste ambulatorii policlinice, s-au înființat următoarele dispensare:

Dispensare în localuri proprii avem în comuna Telciu, sediul circumscripției Telciu și în comuna Ilva-Mare, sediul circumscripției Ilva-Mare, dispensare înzestrate cu instrumentarul necesar și cu patru paturi de fiecare dispensar.

Dispensare în localuri închiriate avem în comuna urbană Năsăud cu 20 de paturi și cu tot instrumentarul medical.

Dispensare în curs de construcție, terminate în roșu avem în comuna Șieu și Prundu-Bârgăului, ambele cu 10-11 încăperi, proiectate fiind în aceste clădiri și locuințele medicilor de circumscripție.

Aceste dispensare au fost edificate și terminate în roșu încă în toamna anului 1937, din subvenția de 250.000 primite în acel an pentru acest scop de la Ministerul Sănătății. Pentru a le putea termina însă în roșu am apelat și la contribuția comunelor aparținătoare acestor circumscripții, întrucât din suma de 250.000 lei nu am putut termina aceste lucrări, având în vedere că tot din această sumă de 250.000 am renovat și dispensarele din Telciu și Ilva-Mare și le-am adaptat pentru acest scop clădirile primite de la comune.

Contribuția comunelor aparținătoare circumscripțiilor Șieu și Prundu-Bârgăului a fost efectuată prin prestații oferind o parte din comune cărămidă, o parte, material lemnos și nisip.

Datorită faptului că aceste dispensare încă nu sunt luate în folosință, consultațiile gratuite se dau la cabinetul medicului de circumscripție.

În afară de aceste dispensare, mai dispunem de dispensar în local închiriat în comuna Rodna, unde se face tratament gratuit ambulant.

Dispensare de puericultură. Avem în județ 6 și anume: în orașul Bistrița, Șieu, Lechința, Năsăud, Sângeorz-Băi și Rodna. Toate medicamentele necesare acestor dispensare le primim de la Depozitul Regional de pe lângă Inspectoratul General Sanitar Cluj.

Ofenisva sanitară din vara anului 1938

În cursul Ofenisvei Sanitare din vara anului 1938, echipele sanitare au cercetat 109 comune rurale, împreună cu cătunele aparținătoare și 2 comune urbane, adică 100% din totalul comunelor rurale și urbane ale județului.

Din 32.640 gospodării au fost cercetate 15.747.

Din totalul populației de 154.170, au fost vizitați 96.607, adică 62,6%.

Din numărul persoanelor examinate din punct de vedere medical, s-au găsit 19.790 persoane bolnave de diferite maladii, deci o populație de 12% de bolnavi, față de 88% sănătoși.

S-au recoltat probe de sânge pentru reacția Wassermann, 3.167, reacția Pirquet, s-au făcut în 400 de cazuri la copii depistarea tuberculozei.

S-au făcut anchete familiare în 2.048 de cazuri.

Trenul baie a activat în cuprinsul județului Năsăud în zilele de 2,3,4,5 septembrie 1938, în gările Salva, Rodna, Bistrița și Iad. Executând băi la 2.262 persoane.

Tunși înainte de baie au fost 187 de persoane.

Deparazitări prin petrolisare s-au făcut la 12 persoane.

Au primit asistență gratuită, medicamente și alte tratamente, 2.368 persoane.

Din punct de vedere al igienei edilitare și a salubrității publice, s-au făcut următoarele constatări și realizări: în cursul acestei ofensive sanitare s-au găsit 12.405 case curate în stare igienică relativ bună, iar 3.342 au fost găsite neigienice, o parte din acestea chiar murdare.

Proportional, cifra caselor curate este de 78,8%, față de 21,2% case murdare.

S-au reparat și împrejmuț cu nisip și prevăzut cu găleată fixă 11.929 fântâni.

S-au construit în fiecare comună un număr considerabil de closete.

Aceasta ar fi în rezumat rezultatul ofensivei sanitare din vara anului 1938.

Nu putem însă afirma că în general, ori în special, cu ocazia acestei ofensive sanitare am obținut rezultatul care ar fi dorit să-l obținem, deoarece timpul pentru pregătirea ofensivei a fost foarte scurt și lupta ce a trebuit

să o ducem cu igoanranța populației ne-a împiedicat mult în activitate; totuși, ca un început a fost mulțumitor, luând în considerare faptul că am obișnuit locuitorii la consultații medicale și am câștigat încrederea lor.

Și cu această ocazie prezint cererea arzătoare să ni se pună la dispoziție sumele necesare pentru a putea termina dispensarele din Șieu și Prundu-Bârgăului, cerere care am prezentat-o de atâtea ori, însoțită și cu devizele întocmite de către Serviciul Tehnic județean.

Bistrița, la 7 decembrie 1939

Medic primar al județului Năsăud, dr. Bilțiu.

(*Ibidem*, f. 145-147)²⁰.

Document nr. 6.

Raport privind realizările învățământului primar din județ.

Domnule Prefect!

În legătură cu On. D-voastră adresă nr. 16. 816/1939, mai jos cu onoare Vă comunicăm realizările obținute de la Unire până astăzi privitor la învățământul primar din acest județ.

1. La preluarea Imperiului aveam 30 școli primare de Stat, cu 69 învățători.
2. 7 școli de copii mici cu 7 conducătoare;
3. 6 școli primare comunale cu 10 învățători;
4. una școală romano-catolică cu 3 învățători;
5. 14 școli primare ortodoxe cu 15 învățători;
6. 48 școli primare greco-catolice cu 86 învățători;
7. 30 școli primare evanghelice C. A. cu 56 învățători;
8. 2 grădinițe de copii evanghelice C. A. cu 3 conducătoare;
9. un cămin de copii evanghelic C. A. cu o conducătoare, deci în total, 115 școli primare cu 224 învățători și 9 grădinițe de copii cu 10 conducătoare și un cămin de copii cu o conducătoare.

În prezent avem:

1. 136 școli primare de Stat cu 300 de învățători și 10 maiștrii;
2. 15 grădinițe de copii de Stat cu 16 conducătoare;
3. 2 școli romano-catolice cu 3 învățători;
4. 7 școli primare reformate cu 8 învățători;
5. 34 școli primare evanghelice C. A. cu 60 de învățători;
6. 3 grădinițe de copii evanghelice C. A. cu 4 conducătoare;
7. o școală primară israelită cu limba de predare româna, cu 3 învățători.

În intervalul de timp de la preluarea Imperiului până în prezent s-au edificat și s-au cumpărat 50 localuri de școli cu 82 săli de clasă și sunt în construcție 16 localuri cu 34 de clase.

În județul nostru de prezent funcționează 37 cămine culturale, conduse de învățători.

De prezent funcționează pe lângă școlile de Stat din județ 16 cantine școlare pentru prevederea elevilor săraci cu hrană zilnică.

Pe lângă 30 școli primare din județ funcționează 30 cooperative școlare conduse de elevi, sub supravegherea învățătorilor.

Bistrița, 8 decembrie 1939.

Subinsepector de cancelarie,

(*Ibidem*, f. 148)²¹.

²⁰ Rapoartele anuale în A.N.B.- N., fond *Serviciul Sanitar al județului Năsăud* (1919-1940). Vezi și sinteza perioadei interbelice sub titlul *Fapte și nevoi la Inspectoratul școlar din județul Năsăud* în „Năzuința”, Bistrița, anul III, nr. 67, 10 martie 1940, p. 3.

²¹ Vezi și raportul prezentat de Ioan Pavel, revizor școlar pentru anul 1925 în *Minoritățile naționale din România. 1925-1931*, (coordonatori Ioan Scurtu și Ioan Dordea), Arhivele Naționale ale României, 1996, p. 157-161. Rapoartele anuale din perioada interbelică – pentru învățământul primar, inclusiv cel minoritar – pot fi consultate la A.N.B.-N, fond *Inspectoratul școlar al județului Năsăud* (1919-1950). Sinteza perioadei în presă sub titlul *Fapte și nevoi la Inspectoratul școlar din județul Năsăud* în „Năzuința”, Bistrița, anul III, nr. 67, 10 martie 1940, p. 3.

Document nr. 7.*Dare de seamă privind realizările religiei ortodoxe.*

La ordinul Ministerului de Interne nr. 21.133 a/1939 din 5 decembrie a.c, comunicat cu nr. 16. 816/1939 de către Prefectura județului Năsăud, cu onoare ne luăm voie a face următoarea dare de seamă:

În protopopiatul ortodox român al Bistriței din județul Năsăud avem 28 parohii matere și 5 filii, cu un număr de 24.330 suflete, conform situației cu finea anului 1938.

În curs de 21 de ani de la Unirea din 1918 până în prezent, în aceste parohii și filii s-au realizat lucrări de construcții noi și reparații de biserici, case parohiale și case naționale în măsură să dovedească un larg spirit de jertfă în toate păturile societății românești.

Fiind bisericile noastre lipsite de averi și fonduri și fundații care să aducă venituri, toate realizările făcute se datorează ajutoarelor primite de la Stat, județ, comună, alte instituții, colecte, repartiții și daruri benevole.

Situația este următoarea:

s-au zidit din nou 8 biserici în valoare de	19.000.000 lei;
s-au adaptat 2 biserici din clădiri vechi cu	500.000 lei;
s-au reparat 5 biserici cu cheltuielă de	1.700.000 lei;
s-au construit case parohiale noi 12 cu suma de	4.000.000 lei;
s-au reparat 2 case parohiale cu suma de	400.000 lei;
în total lei	25.600.000.

Această sumă se repartizează astfel:

s-a primit ajutor de la Stat circa	6.000.000 lei;
s-a primit ajutor de la județ, circa	4.000.000 lei;
s-a primit ajutor de la comune circa	5.000.000 lei;
s-a primit ajutor de la Direcția pădurilor grănicerești	5.000.000 lei;
de la alte instituții, repartiții și colecte	5.600.000 lei;
în total lei	25.600.000.

Menționăm că în acest protopopiat avem parohii în comune cu minorități majoritare, în special în comunele săsești în care ajutoarele pentru bisericile noastre s-au votat foarte anevoie și numai condiționat ca și biserica minoritară să fie împărțită de ajutor în aceeași măsură, ceea ce s-a și făcut, numai pentru stabilirea bunelor raporturi de echitate.

De la Stat am primit ajutorul cel mai însemnat în sumă de 2.000.000 lei pentru biserica din parohia centrală Bistrița. În celelalte parohii s-a dat mai puțin de la Stat și mai mult de la județ, comune și Direcția Silvică a pădurilor grănicerești cu Cooperativa Regna, colecte și daruri benevole, precum și din repartiții pe credincioșii bisericii.

Acesta este raportul ce-l putem face asupra lucrărilor realizate în curs de 21 de ani de la Unire până în prezent, cu tot respectul Vă rugăm să binevoiți a-l lua la cunoștință.

Bistrița, la 7 decembrie 1939,
Oficiul protopopesc ortodox român,
Preot V. Mureșan.

(Ibidem, f. 142-143).

Document nr. 8.*Dare de seamă privind realizările bisercii greco-catolice.*

Dare de seamă

Asupra realizărilor îndeplinite de la Unire până azi, în tractul protopopesc unit din Bistrița.

1. Filiala Aldorf: s-a edificat biserică din lemn din contribuția credincioșilor și ajutor de la comuna politică, 45.000 lei;

2. Filiala Jelna: s-a edificat biserică din piatră, din contribuția credincioșilor și ajutoare de la comuna politică, 30.000 lei;

3. Filiala Ghinda: s-a edificat biserică din piatră, din contribuția credincioșilor și ajutoare de la comuna politică 150 buc. Fir stejar și 100 buc. Lemne de foc, în valoare totală de 140.000 lei;

Parohia Bidiu: se construiește biserică nouă; nu s-a primit nici un ajutor de la comuna politică, se face numai din contribuția credincioșilor;

Parohia Chiraleș, Corvinești, Enciu și Șirioara: s-au construit biserici, fără nici un ajutor de la comunele politice, ci numai din contribuțiile credincioșilor;

Parohia Lechința: se construiește biserică nouă, din contribuția credincioșilor și ajutor de la comuna politică cu teren, o casă și 20 jug. Pădure, în valoare de 450.000 lei.

Oficiul protopopesc român unit Bistrița

Bistrița, la 8 decembrie 1939

Ioan Petringel, protopop arhidiacon.

(*Ibidem*, f. 150).

Document nr. 9.

Raport privind realizările din vicariatul greco-catolic al Rodnei.

Domnule Prefect!

Raportându-mă la adresa D-voastră nr. 16.816 din 1939, am onoare a raporta că, de la Unire și până azi în Vicariatul Rodnei s-au făcut următoarele înfăptuiri și realizări.

1. *Bistrița-Bârgăului*: s-a reparat biserica greco-catolică fundamental și s-a consacrat de Excelența Sa d-l. Episcop Iuliu Hossu în 1933. S-a continuat cu edificarea bisericii ortodoxe, care din ajutorul de stat a costat peste 10.000.000 lei. La Ciosa Frumușelii s-a clădit din contribuțiunile credincioșilor o mănăstire peste 100.000 lei, consacrată de Episcopul Hossu în 1933.

2. *Coșbuc*. S-a clădit un pod solid peste râul Sălăuța în 1937 iar în 1939 s-a început clădirea unui nou local cu etaj pentru primărie și postul de jandarmi. S-a reparat biserica cu peste 100.000 lei de la Regiunea Silvică.

3. *Ilva-Mare-Lunca*. În 1933 s-a reparat biserica și s-a consacrat prin Episcopul Hossu la 23 septembrie 1934. S-a clădit tot în Lunca o școală cu etaj.

4. În *Ilva-Mare sat* s-a reparat în întregime biserica și s-a clădit căminul cultural în 1939.

5. În *Ilva-Mică* s-a reparat fundamental biserica în 1938, costând lucrările până la 300.000 lei, proveniți dintr-o pădure de fag donată bisericii de comuna politică. S-a clădit fundamentul unui cămin cultural.

6. În *Leșu* s-a clădit un cămin cultural.

7. În *Lușca* în 1938 s-a reparat biserica, costând 10.000 lei.

8. În *Măgura Ilvei* s-a reparat biserica cu 10.000 lei din resurse proprii. S-a făcut cămin cultural cu ajutorul de la Regna și Regiunea Silvică.

9. În *Maieru* s-a clădit o școală cu etaj și s-a făcut cvartir parohial.

10. În *Mocod* s-a edificat o biserică frumoasă, costând aproape 300.000 lei, cu ajutor de la Stat, Regiunea Silvică și Regna. S-a consacrat în 1935.

11. În *Mititei* în 1938 s-a clădit casa parohială nouă, s-a acoperit și reparat biserica cu vreo 200.000 lei.

12. În *Mureșenii-Bârgăului* în 1939 s-a edificat o casă parohială cu peste 200.000 lei din mijloace proprii.

13. În *Năsăud* s-au acoperit din nou ambele turnuri ale bisericii cu 100.000 lei. S-a ridicat de către fonduri un internat al liceului G. Coșbuc cu 36.000.000 lei și un local pentru Școala Normală, cu vreo 6.000.000 lei. S-a reparat liceul și multe alte clădiri, s-a ridicat clauza (gâtul) morii din Jidovița, costând câteva milioane, toate din resursele proprii ale fondurilor. În 1938/39 s-a edificat biserica și casa parohială ortodoxă, cu ajutorul de la Stat, Regiunea Silvică și Regna. S-a edificat pod solid nou la Jidovița.

14. În *Nepos* s-a reparat fundamentul bisericii și s-a consacrat în 1938 costând aproape 100.000 lei.

15. În *Parva* în 1938 au început a face pregătiri pentru edificarea unei biserici, care va costa 2-3 milioane lei.

16. În *Poiana-Ilvei* s-a reparat cu contribuția credincioșilor biserica și s-a consacrat în 1938. Pentru primăvara viitoare sunt făcut pregătiri să se edifice un etaj pe actuala școală cu 400.000 lei.

17. În *Poienile-Zăgrii* s-a ridicat din cărămidă o școală.

18. În *Prislop* s-a ridicat o școală cu 2 clase.

19. În *Rebra* s-a reparat biserica costând 100.000 lei, s-a consacrat de Episcopul Hossu. S-a reparat fundamentul la cvartirul parohial.

20. În *Rebrișoara* s-a cumpărat o casă corespunzătoare pentru căminul cultural cu peste 100.000 lei.

21. În *Rodna* s-a început clădirea noii biserici, care va costa peste 7.000.000 lei.

22. În *Romuli* s-a reparat fundamental biserica. S-a consacrat în 1938 de Episcopul Hossu; a costat aproape 200.000 lei.

23. În *Runcu-Salvei* s-a edificat din cărămidă o școală.

24. În *Sângeorz-Băi* s-a reparat cu peste 200.000 lei biserica.

25. În *Șanț* s-a edificat o casă parohială cu peste 400.000 lei. S-a cumpărat o casă pentru cămin cultural cu peste 100.000 lei.

26. În *Telciu* s-a reparat biserica și s-a edificat o mănăstire în *Fiad*, consacrată în 1935. S-a făcut casă parohială cu peste 100.000 lei. S-a ridicat un monument al eroilor cu peste 200.000 lei. A dat ajutor și Regiunea *Silvică* și *Regna*.

Ca să fi putut stabili prețul real al tuturor realităților trebuiau adunate datele de la cei competenți, dar a lipsit timpul recerut de cel puțin o lună.

Primiți Domnule prefect expresiunea stimei, ce Vă păstrează,

Năsăud, la 7 decembrie 1939²²

Ștefan Buzilă,

Vicar foraneu episcopal.

(*Ibidem*, f. 151-152).

Document nr. 10.

Dare de seamă privind realizările Oficiului Camerei de Muncă Bistrița.

Oficiul Județean din Bistrița al Camerei de Muncă Cluj sub denumirea inițială de *filială* a luat ființă la 19 noiembrie 1933 funcționând până la 31 mai 1934, când a fost desființată, în urma modificării legii Camerelor de Muncă. În ziua de 20 mai 1935 a fost reînființată, funcționând de atunci neîntrerupt.

De la începutul activității sale cu toate greutățile ce le-a avut de întâmpinat din cauza lipsei de personal, instituția noastră a depus toate eforturile pentru a-și îndeplini atribuțiunile fixate prin lege, căutând să devină cu adevărat un organ de apărare și reprezentare a intereselor lucrătorilor, funcționarilor particulari și meseriașilor. În cadrul acestor atribuții a colaborat cu diferite instituții și autorități publice în vederea promovării intereselor salariaților și meseriașilor, făcând propuneri pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă, a asigurărilor sociale, igienei muncii.

Ajutorarea celor fără de lucru s-a făcut în colaborare cu Primăria orașului Bistrița, acordându-se ajutoare în natură, alimente, lemne în iarna anului 1933/1934, când numărul celor fără de lucru a fost mai mare. În anii 1935, 1936 până în anul 1937 s-au dat diferite ajutoare mai mici în bani. După acest an, epuizându-se fondul de șomaj, ajutoarele de șomaj s-au sistat. De altfel nici problema ajutorării șomerilor nu se mai punea, întrucât cea mai mare parte a brațelor de muncă inactive a găsit o bună plasare la lucrările de construcție a căii ferate *Ilva-Mică - Vatra-Dornei*, făcându-se și din partea Oficiului nostru intervenții la *Inspekția II C. F. R.*, pentru primirea în lucru a celor nevoiași.

Asistența sanitară

Pentru apărarea drepturilor asiguraților s-au făcut intervenții la Oficiul local și la Casa de Asigurări Sociale din *Dej*, pentru plata ajutorului de boală, acordarea de medicamente, trimiterea bolnavilor la stațiuni balneare și climaterice, înzestrarea oficiului de asigurări sociale din Bistrița cu aparatele și medicamentele necesare. S-a cerut constituirea unui dispensar județean pentru bătrâni, înființarea unui laborator de analiză și bacteriologie, s-au făcut propuneri pentru construirea de locuințe ieftine pentru salariați și meseriași, în vederea asigurării unei vieți mai igienice.

Pentru a documenta la fața locului asupra condițiilor de lucru și trai ale ucenicilor și calfelor s-a făcut control la unele ateliere de cismărie, cojocărie, croitorie, brutării, cu care ocazie s-a constatat că multe din ele nu corespund cerințelor igienice, fiind întunecoase și neîncăpătoare, servind totodată și ca locuință și ca loc de dormit pentru calfe și ucenici, care dorm în paturi suprapuse. S-au dat îndrumări de la caz la caz pentru ameliorarea situației, acolo unde era posibil și îndrumarea ucenicilor la căminele de ucenici. Împreună cu organele de control ale Ministerului Muncii s-au făcut inspecții în ce privește durata muncii și munca de noapte a minorilor, dresându-se acte de contravenție patronilor vinovați. Tot în vederea unei mai bune cunoașteri a vieții social-economic a lucrătorilor, funcționarilor particulari și meseriașilor s-a făcut o anchetă din inițiativa Camerei de Muncă Cluj prin chestionare individuale, ca astfel pe baza constatărilor reale să se poată face propuneri de îndreptare.

²² Sinteze anuale pentru această perioadă în A.N.B-N, fond *Vicariatul Rodnei*.

Afară de aceasta au fost susținute și apărute în toate cazurile pretențiile salariaților pentru acordarea concediilor de odihnă, plata salariilor, în cazuri de concediere nemotivată sau fără preaviz legal.

Serviciul contencios al oficiului a dat asistență juridică gratuită membrilor care i s-au adresat în diferite chestiuni, susținându-le procesele în fața Judecătoriei Mixte din Bistrița și a Tribunalului.

S-a dat o deosebită importanță stabilirii de bune raporturi între patroni și salariați, căutându-se ca diferențele și conflictele individuale sau colective de muncă să fie aplanate pe cale de conciliere de către comisia de conciliere care funcționează pe lângă oficiul nostru.

Ucenicia

Pentru înlăturarea abuzurilor cu contractarea ucenicilor, care în multe cazuri erau nevoiți să facă un stagiul de peste cinci ani, s-au luat măsuri ca angajarea ucenicilor să se facă în conformitate cu legea pe durata maximă de patru ani, ucenicii să fie întrebuințați numai la meserie, iar nu ca servitori la lucruri casnice și lucrul câmpului. S-a impus de asemenea patronilor ca să acorde ucenicilor concediul legal de odihnă de 15 zile anual.

Camera de Muncă Cluj a înființat în localitatea Someșul Cald din județul Cluj o colonie de vară pentru ucenici și ucenice, unde în fiecare vară sunt trimiși pentru recreere și odihnă pe timp de trei săptămâni un număr de 15-20 ucenici din fiecare județ din circumscripția Camerei. Tot din partea Camerei s-au acordat la câțiva ucenici mai săraci ajutoare în bani, bocanci, burse, rechizite școlare.

În vederea popularizării legislației muncitorești și pentru ridicarea nivelului cultural al membrilor Camerei s-au ținut în trecut conferințe la Bistrița, la Rodna și Prundu-Bârgăului.

În orașul Bistrița s-a ținut în anul 1937 un curs de limba română, predat de domnul profesor Ștefan Lupu și unul de contabilitate, predat de d-l. Alexandru Madgearu, președintele oficiului. De asemenea s-a înființat o bibliotecă pe lângă oficiu, compusă din 236 volume, de unde se împrumută regulat cărți în fiecare săptămână, îndeosebi ucenicilor și lucrătorilor, care în trecut nu aveau posibilitatea să citească. Am cerut Camerei să aprobe închirierea unei săli potrivite pentru o bibliotecă populară, înzestrată cu cărți suficiente, a cărei necesitate este de mult simțită, deoarece majoritatea ucenicilor și lucrătorilor nu dispun de nici un alt mijloc pentru a se instrui.

Organizarea timpului liber a lucrătorilor constituie a problemă care până în prezent n-a fost rezolvată din lipsă de mijloace. Întrucât Ministerul Muncii prin organizația "Muncă și Voie Bună" sau Camera de Muncă ne vor pune la îndemână mijloacele necesare, vom putea începe pe viitor o activitate și în acest sens.

Din cele expuse mai sus se poate constata modesta contribuție a oficiului nostru pentru ridicarea nivelului de viață a păturii muncitorești din acest județ. Este în adevăr prea puțin ceea ce s-a făcut până în prezent față de ceea ce trebuie îndeplinit în viitor. Avem însă speranța că de acum înainte această pătură cu un rol atât de important în stat, se va bucura de mai multă sollicitudine din partea forurilor superioare, precum și de mai multă înțelegere a nevoilor sale multiple din partea autorităților și instituțiilor publice.

Bistrița, 8 decembrie 1939

Președinte, Al. Madgearu
(*Ibidem*, f. 120-121).

Secretar, Traian Banciu²³

Document nr. 11.

Dare de seamă asupra mișcării cooperative din județul Năsăud.

La începutul anului 1919 existau în comunele românești din județul Năsăud 6 cooperative de consum, sistem "Hangya" și 3 bănci populare sistem "Raiffeisen"²⁴.

Printr-o acțiune particulară, întreprinsă în anul 1920, s-au transformat atât cooperativele, cât și băncile populare în cooperative românești. Acțiunea a fost îndreptată la început mai mult pe terenul cooperației de consum, care în anul 1922 număra 27 cooperative, în jurul Federației de cooperative "Bistrița" din Bistrița.

Din nefericire în anul 1925 această federală având pierderi mari, cauzate printr-o vertiginoasă scădere a prețului cerealelor, a trebuit să-și înceteze activitatea și a fost pusă în lichidare. Din cauza lipsei de personal

²³ Realizările într-un domeniu conex – cel al asigurărilor sociale – sub titlul *Necesitatea reînființării Casei de Asigurări Sociale din Bistrița* în "Năzuința", anul III, nr. 68, 17 martie 1940, p. 3-4.

²⁴ Pentru istoria cooperației de credit în județul Bistrița-Năsăud vezi Adrian Onofreiu, *Istoricul cooperației de credit din județul Bistrița-Năsăud*, Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud, Editura "George Coșbuc" Bistrița, 2004.

tehnic priceput, a capitalului de rulment insuficient, a controlului preventiv și a unui centru de aprovizionare, majoritatea cooperativelor de consum și-au suspendat de asemenea activitatea lor. Dintre cooperativele existente în anul 1922 nu mai sunt în funcțiune decât patru.

În anul 1922 ia ființă, pe lângă Federala de cooperative, actuala Federală de bănci populare, sub firma Banca Federală "Andrei Mureșanu"; la constituirea acestei federale iau parte 7 bănci populare, din care 2 din județul Someș. Prin acțiunea întreprinsă de această Federală, activând – în special – pe terenul cooperativelor de credit, se înființează până în anul 1931 alte 26 de bănci populare, ridicându-se astfel numărul lor total la 31, din care una a fost lichidată, iar 3 au fuzionat așa că, criza din 1931 ne află cu 27 bănci în funcțiune. Conversiunea a contribuit la fuzionarea altor două bănci și la punerea în lichidare a două. În schimb în cursul anului 1936 mai iau ființă alte două bănci.

Astăzi numărul băncilor populare în funcțiune este de 25, care numără 2524 de membrii, cu un capital subscris de lei 5.356.579 și vărsat, de lei 3.933.686, fondurile proprii de rezervă urcându-se la suma totală de lei 1.315.993.

Prin desființarea majorității cooperativelor de consum încă înainte de 1930, desființări care, de altfel, sub îngrijirea noii Federale n-au cauzat prejudicii materiale membrilor și în special prin eșecul fostei cooperative forestiere "Grănicerul" din Ilva-Mare, o acțiune mai întinsă pe terenul cooperației de consum se părea imposibilă, din cauza neîncrederii mulțimii.

Totuși, prin acțiunea dărză întreprinsă de către Federala "Andrei Mureșanu" s-au înființat, pe lângă cele 4 cooperative de consum, care mai rămăseseră, încă următoarele cooperative: 13 cooperative de consum, 1 cooperativă de lăptărie, 3 cooperative pomicole, 7 cooperative de muncă și forestiere și 1 cooperativă de muncă diversă.

În afară de aceste cooperative, în anul 1935, Societatea forestieră a comunelor grănicerști se transformă în cooperativă sub firma "Regia cooperativă Regna".

De prezent situația cooperativelor din județ se prezintă astfel:

1. 25 bănci populare cu 3.524 membrii, care au subscris suma de lei 5.356.579 și vărsat suma de lei 3.933.686;
2. 17 cooperative de consum cu 934 membrii și lei 1.139.000 capital subscris și lei 826.267 vărsat;
3. 2 cooperative de producție cu 67 membrii și lei 68.000 capital subscris și vărsat;
4. 1 cooperativă forestieră cu 44 membrii (comunele grănicerști) și cu lei 5.000.000 capital subscris și vărsat;
5. 3 cooperative pomicole, fără capital, care s-au format pentru primirea pomilor;
6. 6 cooperative de muncă forestieră, cu 183 membrii și lei 392.000 capital subscris și lei 298.617 vărsat;
7. 1 cooperativă de muncă diversă, cu 29 de membrii și lei 14.5000 capital subscris și vărsat.

În afară de cooperativele românești, mai sunt în județ și cooperative minoritare, de la care însă nu avem dat precise.

Există astfel: 3 cooperative de consum sistem Hangya, aparținând centralei ungurești de la Aiud; 11 cooperative de consum săsești, care au un magazin de aprovizionare în Bistrița. Nu le cunoaștem mai bine situația, credem însă că având acest magazin, trebuie să aibă o activitate frumoasă; 19 cooperative de credit (bănci populare) sistem Raiffaisen, dintre care, după informațiile pe care le avem, nu funcționează decât 3, restul nu fac decât operațiuni de lichidare.

REALIZĂRI.

Prin Federala Bistrița și cooperativele existente s-a aprovizionat populația până în anul 1925 cu cereale de hrană și semințe și s-au adus și alte articole, în special fierărie. Numai la porumb s-au adus în acești ani câte cel puțin 100 de vagoane.

Operațiunea de aprovizionare a populației cu cereale de hrană și semințele fost continuată de către Federala "Andrei Mureșanu", în special în anii neproductivi: 1927, 1929 și 1931.

În afară de operațiunile de aprovizionare, Federala "Andrei Mureșanu" având încă din anul 1929 aprovizionarea armatei, a contribuit în mare măsură și la valorificarea produselor agricole. S-au cumpărat astfel în acești ani câte cel puțin 50 vagoane de grâu și 40 vagoane de porumb.

Cooperativele de muncă și forestiere, pe lângă operațiunile forestiere, au asigurat muncitorilor munca în condiții avantajoase.

Cooperativele pomicole au fost înființate pentru procurarea de puieți pomi fructiferi. S-au adus prin aceste cooperative peste 8.000 puieți. Altă activitate nu au avut aceste cooperative.

Prin Regia cooperativă Regna s-a obținut nu numai o mai bună și rațională desfacere a produselor forestiere a celor 44 comune grănicerești, ci s-a asigurat și existența a mii de muncitori.

Prin băncile populare s-au acordat împrumuturi ieftine la care s-a perceput înainte de conversiune o dobândă cu 10-24% mai mică decât la băncile capitaliste. Dacă socotim plasamentul anual la o medie de numai 15 milioane și diferența de dobânzi față de alte bănci, numai 10%, rezultă că populația a economisit anual 1 ½ milioane, iar în 10 ani, 15 milioane, adică întreg capitalul împrumutat prin bănci populare.

Dar populația a mai făcut economii și sub formă de capital social, care în anul 1935 era de lei 3.768.855
Depuneri spre fructificare, cu lei 3.808.554
Diverse fonduri colective la bănci 851.570
Total economii efective lei 8.428.979, la care se adaugă diferența de dobânzi față de băncile capitaliste, în sumă de 15.000.000 lei, rezultă o economie totală în 10 ani de lei 23.428.979.

În fine, prin creditul agricol pus la dispoziție prin Banca Națională s-au dat în anul curent la peste 1.200 săteni împrumuturi ieftine, cu o dobândă de 5%, în valoare de peste 9 milioane lei, din care debitorii au și achitat sconturi care se urcă la aproape 2.000.000 lei.

Bistrița, la 8 decembrie 1939²⁵.

(*Ibidem*, f. 153-154).

Document nr. 12.

Dare de seamă asupra mișcării cooperative din orașul Bistrița.

La Unire exista în Bistrița o singură cooperativă de credit săsească, care s-a transformat în cooperativă de credit cu statute tip. în anul 1936.

După Unire a luat ființă o cooperativă de consum a funcționarilor sub auspiciile federației de cooperative Bistrița. Această cooperativă și-a încetat activitatea după 2 ani.

În anul 1920 a luat ființă Federația de cooperative "Bistrița" cu sediul în Bistrița, ca centrală a cooperativelor din județul Năsăud.

Această federală și-a încetat de asemenea activitatea în anul 1925, din cauza scăderilor mari la prețul cerealelor.

În anul 1922 a luat ființă Federația băncilor populare "Andrei Mureșanu" Bistrița, care a preluat și atribuțiile fostei federației, și care funcționează și astăzi, ca reprezentantă a cooperativelor din întreg județul.

În orașul Bistrița au mai luat ființă următoarele cooperative:

Anul 1920: Banca populară "Meseriașul", care numără 295 membrii cu un capital subscris de 152.000 lei și vărsat, de 122.889 lei;

Anul 1925: Banca populară "Funcționarul", care numără 226 membrii, cu un capital subscris de 317.000 lei și vărsat, de 210.337 lei;

Anul 1931: Cooperativa agricolă "Plugarul" pentru valorizarea produselor agricole – în special animale – cu 32 de membrii, care au subscris suma de 32.000 lei, pe care au și achitat-o. Azi această cooperativă nu are nici o activitate.

Anul 1933: Cooperativa de lăptărie "Vera", cu 35 de membrii și un capital de 36.000 lei - subscris și vărsat. Membrii cooperativei sunt minoritari sași.

Anul 1936: Banca populară "Corpul Didactic" cu 155 membrii, care au subscris 418.000 lei și vărsat 391.451 lei;

Banca populară a Funcționarilor financiari, cu 106 membrii cu capital subscris de 50.000 lei și vărsat de 42.290 lei;

Banca populară "Reuniunea bistrițeană de păstrare și ajutor", cu 295 membrii, care au subscris 612.079 lei, care este și achitată.

²⁵ Pentru alte amănunte privind mișcarea cooperativă în județul Năsăud vezi și *Memoriul cu privire la mișcarea cooperativă pe Valea Someșului – 15 ianuarie 1939, Ibidem*, f. 159-160; *Situația cooperativelor din județul Năsăud – 17 decembrie 1938*, f. 161-162; *Tabloul cooperativelor de credit din județul Năsăud*, f. 163; *Tablou de cooperative diverse din județul Năsăud*, f. 164; *Tablou de băncile populare din județul Năsăud cu capital și credite*, f. 165.

Anul 1937: Cooperativa de consum a funcționarilor, cu 106 membrii și un capital subscris de 144.000 lei și vărsat de 38.000 lei.

Această cooperativă nu s-a ocupat decât cu desfacerea bumbacului și urmează să-și deschidă și un magazin pentru aprovizionarea funcționarilor cu alimente.

În total există în Bistrița 8 cooperative diverse cu 1081 de membrii și capital subscris de 1.761.579 lei și vărsat de 1.485.045 lei.

Prin cooperativele de credit (bănci populare) s-au dat împrumuturi ieftine, cu o dobândă care era mai mică, în trecut, cu 10-20% decât aceea percepută de către băncile capitaliste.

Cooperativa de lăptărie a ajutat foarte mult la valorizarea laptelui, cea agricolă, la valorizarea vitelor.

Bistrița, la 8 decembrie 1939.

(*Ibidem*, f. 158).

Document nr. 13.

Dare de seamă privind justiția.

În orașul Bistrița și județul Năsăud de la Unire până astăzi nu s-a înființat nici o instanță judecătorească nouă, ci doar în 1931, s-a desființat secția a II-a a Tribunalului.

Nu s-a făcut nici o clădire nouă și nici alte îmbunătățiri.

Tribunalul, inclusiv Parchetul, Cabinetul de Instrucție, Secția tutelară, Cartea funduară de pe lângă judecătoria Bistrița și Judecătoria de Pace Rodna, funcționează în clădiri închiriate, iar Judecătoria mixtă Bistrița și Judecătoria Mixtă Năsăud funcționează în clădiri proprii (ale Statului).

Bistrița, la 7 decembrie 1939

Președintele Tribunalului Năsăud în Bistrița, Ioan Sabie²⁶.

(*Idem*, d. 16.816/1939, f. 30).

Document nr. 14.

Realizări înfăptuite în orașul Bistrița de la unire până astăzi.

Domnule Prefect,

Conformându-ne ordinului D-vs. nr. 16.816 din 1939, avem onoarea a Vă înainta următoarea dare de seamă asupra realizărilor înfăptuite de oraș de la Unire până azi, grupate conform ordinului D-vs.

I. *Drumuri și căi de comunicație, drumuri noi deschise, pavări, împietruiri, poduri și VIII. Îmbunătățiri edilitare precum și alte progrese realizate pe teren tehnic* sunt specificate în tabloul anexat, întocmit și semnat de șeful serviciului tehnic al orașului.

Observăm că acest tablou conține numai lucrările cu cheltuieli de cel puțin 10.000 lei. În acest tablou se cuprind și lucrările efectuate de uzina de apă și canal.

În timpul de la Unire până în 1939 inclusiv, au fost înființate zece cartiere noi de locuit cu 42 de străzi noi, în lungime totală de 11.160 m. Afară de aceasta a preluat primăria din administrația Statului sectorul șoselei naționale în lungime de rotund 4,5 km și diferite drumuri județene, în lungime totală de 5.346 m. S-au edificat 797 case noi cu 2.895 încăperi.

Apeductul s-a amplificat cu 1.538 m, 13 hidranți și 12 fântâni publice.

Canalul s-a amplificat cu 1.048 m. Suma totală astfel investită este:

a) Servicul Tehnic: lei 28.387.000 lei;

b) Uzina de apă și canal: lei 7.781.000 lei.

Tot în acest timp din partea Uzinei electrice a orașului s-au înfăptuit următoarele realizări:

1. un motor Diesel de 290 C.P. împreună cu cele două motoare instalate mai înainte. Uzina are la dispoziție 1.070 C.P. producție anuală, s-a urcat astfel la 1.019.763 K.W.O., adică cu 139,2% de timpul dinainte de Unire.

²⁶ O relatare a preluării justiției de către statul român după 1918 la nivelul județului prezintă Emil Boșca-Mălin în articolul intitulat *Contribuții la istoricul Țării Năsăudului* în "Năzuința", anul III, nr. 89, 11 august 1940, p. 1-2; nr. 90, 18 august 1940, p. 3.

2. La această mărire a producției a contribuit următoarele lucrări, procurări și investiții:

- a) 1923. Edificiul uzinei a fost prevăzut cu o aripă în valoare de 674.260 lei;
- b) 1928. Malul râului Bistrița a fost apărat printr-un perete din beton în valoare de 760.476 lei;
- c) 1930. Motoarele Litzmeyer au primit un agregat excitator nou în valoare de 113.000 lei;

Alte investiții la uzina electrică:

- a) 1923. Cumpărarea unui edificiu de birou, a unei case de locuit și o grădină în valoare de 310.000 lei;
- b) 1927. Cumpărarea unei locomobile de aburi în valoare de 15.000 lei;
- c) 1930-1934. Instalarea de circa 4.500 m cablu subteran în valoare de 3.500.000 lei;
- d) 1936. Construirea unei aripi noi la edificiul uzinei 300.000 lei;
- e) 1937. Instalarea unui separator de păcură cu ulei 100.000 lei;
- f) 1937-1939. Transformarea motoarelor de la consum de motorină la consum de păcură.
- g) Înființarea a două noi posturi de transformare. 210.000 lei;
- h) Schimbarea transformatoarelor vechi cu altele noi.
- i) amplificarea iluminatului public cu mutarea lămpilor de pe stâlpii de lemn în mijlocul străzilor:
- j) amplificarea conductelor existente cu 20%, în valoare de 780.000 lei;
- k) Motorul Diesel menționat sub punctul 1 a costat 2.700.000 lei;

Deci de la Unire până azi la această uzină s-au făcut investiții în valoare aproximativă de 10.000.000 lei.

Relativ la punctul II din ordinul D-vs., raportăm următoarele:

Îndată după Unire s-au pus bazele unui ambulator policlinic. Aici se dau consultații diferiților bolnavi, atât din oraș, cât și de la țară. În medie se dau consultații gratuite și se distribuie medicamente anual la 5.000 indivizi, făcându-se totodată și tratament antisifilitic și a altor boli venerice.

S-a construit o baie populară, un ștrand comunal cu 80 cabine.

S-a amenajat Piața Decebal pentru alimente; s-a pavat cu piatră și s-au construit adăposturi și gherete pentru vânzarea alimentelor și a diferitelor articole.

S-a amenajaz Piața Voievodul Mihai²⁷ cu gherete speciale igienice pentru vânzarea fructelor și zarzavaturilor.

S-a construit un closet public modern subteran, la parter cu tutungerie, în Piața Regele Ferdinand²⁸.

S-a construit un closet public igienic în piața de alimente Decebal.

S-a amenajat un loc corespunzător care să se poată întreține igienic pentru staționarea trăsurilor.

S-au așezat în diferite locuri și străzi lădițe speciale pentru colectarea hârtiilor, resturilor alimentare, etc.

Din punct de vedere al salubrității, aproape tot centrul orașului a fost pavat, înlăturându-se prin aceasta murdăria și praful insuportabil de mai înainte.

A luat ființă un azil pentru bătrâni al orașului, unde se pot adăposti și întreține până la 20 indivizi.

Au luat ființă trei sanatorii particulare, în total putând adăposti 50-60 bolnavi.

A luat ființă pe lângă Serviciul Sanitar al orașului un dispensar unde se dau consultații în special pentru copii, ținându-se în evidență sugacii și dându-se îndrumări de alimentație pentru aceștia.

Datorită măsurilor luate pentru ocrotirea mamei și a copilului, cât și în ce privește combaterea bolilor infecțioase prin injecții și izolări în spitalul de Stat căruia i s-au adus foarte mult îmbunătățiri și înzestrări la aparatele Roentgen, diatermie, quart, instrumente chirurgicale, mortalitatea infantilă a ajuns la 10-12%, iar cea generală, la 12-13%.

La *punctul III* din ordinul D-vs, raportăm că în anul 1938 și 1939 orașul a început și aproape terminat adaptarea și modernizarea edificiului școlar pe Piața Voievodul Mihai, în sumă de 590.000 lei în anul 1939, iar în anul 1938, de 150.000 lei. Acest lucrări sunt cuprinse și în tabloul Serviciului Tehnic, sub poziția 120 și 127.

La *punctul IV*. din ordinul D-voastră, raportăm că biserici nu s-au edificat, nici nu s-au restaurat din partea orașului. Orașul însă a contribuit la construirea catedralei ortodoxe române în total cu circa 800.000 lei, în formă de ajutoare, cum și în prezent contribuie cu o sumă corespunzătoare puterilor materiale a orașului nostru, pentru scopuri diferite.

²⁷ Azi, Piața Mică. Pentru evoluția denumirii străzilor orașului de-a lungul timpului, vezi Adrian Onofreiu, *Orașul Bistrița-habitat și toponimie*, în "Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca", XXXIV, 1995, pp. 295-321.

²⁸ Azi, Piața Centrală.

În ce privește *punctul V* din ordinul D-voastră, avem onoare a Vă raporta că în această privință nu ne-a reușit a face constatările cuvenit, întrucât Serviciul Agricol județean și Camera de Agricultură, care au fost recerate de aici a ne comunica realizările înfăptuite pe acest teren, nu a corespuns cererii noastre.

În ce privește asistența și ocrotirea socială menționată sub *punctul VI* din ordinul D-voastră, realizările înfăptuite, parte sunt cuprinse deja în darea de seamă relativ la *punctul II* din ordinul D-vs.

Menționăm în acest loc că în azilul de bătrâni al orașului sunt îngrijiți în permanență 12-20 locuitori bătrâni și incapabili de lucru, primind locuință, încălzit, luminat gratuit și alimente în valoare de 8 lei pe zi pentru fiecare.

Afară de aceea, orașul se îngrijește în permanență de circa 80-100 locuitori săraci, prin distribuirea de ajutoare lunare fixe în sumă de ct 80-100 lei, având astfel de prezent sub îngrijire 84 de persoane.

Începând cu data concentrării militare din luna martie a.c. și până în prezent, Primăria orașului parte, din mijloace proprii, parte, din sumele rezultate din diferite colecte, a alimentat un număr de 100-150 persoane, în majoritate copii mici și fără mijloace de existență, prin distribuire zilnică de lapte și pâine.

Relativ la *punctul VIII* din ordinul D-vs., îmbunătățirile edilitare sunt cuprinse în tabloul Serviciului Tehnic menționat sub *punctul I*. Afară de aceea, s-au realizat diferite îmbunătățiri edilitare și alte investiții la abatorul orașului, și anume:

1. introducerea curentului electric;
2. instalarea pentru tăierea porcilor, amenajarea halei pentru tăierea porcilor;
3. edificarea unui grajd de vite și mai multor cotețe;
4. instalarea unui apeduct propriu;
5. s-au pus fainăță la pereți și cuiere din oțel inoxidabil;
6. instalarea unui frigorific și fabrică de gheață;
7. cumpărarea unui trichinoscop;
8. instalarea încălzirii centrale la abator, cu aburi;
9. repararea edificiilor și schimbarea acoperișului cu țigle "Boha";

Totalul investițiilor la abator în acest interval, circa 6.000.000 lei.

În acest loc menționăm contribuția orașului Bistrița la ridicarea unui monument "Andrei Mureșanu", în sumă de circa. 250.000 lei.

Din cele de mai sus rezultă că orașul Bistrița, de la data Unirii și până astăzi a întrebunătățit pentru realizările înfăptuite următoarele sume:

Serviciul Tehnic, uzina de apă și canal	lei 36.168.000;
Uzina electrică	lei 10.000.000;
Abator	lei 6.000.000;
Ajutorarea săracilor	lei 2.000.000;
Ajutorarea bisericilor, monumentul "Andrei Mureșanu"	lei 1.500.000;
Total	lei 55.668.000.

Menționăm în acest loc că mijloacele materiale de care dispune orașul pentru noi relizări pe teren administrativ și social scad în permanență, an de an, progresiv. Înainte de toate, orașul a pierdut veniturile avute din închirierea cazărnilor, acestea fiind preluate în proprietatea Statului, Ministerul Armatei, fără recompense și nefiind achitată nici chiria pentru mai mulți ani din urmă, înaintea trecerii cazărnilor în proprietatea Statului. Afară de aceea, an de an se majorează sumele cu care orașul trebuie să contribuie la diferite cheltuieli, fonduri, etc., sub formă de subvenții, cotizații etc., ca de exemplu: apărarea pasivă, Straja Țării, Camera de Agricultură, Tribunal și Judecătoria, Pompieri, Învățământ și cult, Ocrotirea socială, etc.

Pentru aceste motive activitatea administrației orașului în această privință, adică în ce privește noi înfăptuiri și investiții, va întâmpina cele mai mari dificultăți, dacă nu va fi chiar paralizată total.

Bistrița, la 8 decembrie 1939.

Primar, colonel Sbârcea.

(Idem, fond Primăria orașului Bistrița, d. 24/1940, f. 10-12).

I. Drumuri și căi de comunicații, drumuri noi deschise, pavaje, împietruiri, poduri, etc.

1. În 1923-1924 s-au construit trotuare din plăci de beton pe o lungim de cca 5 km, cuprinzând aproape toate străzile orașului, lucrare care a costat 3.000.000 lei, sumă achitată în întregime de orașul Năsăud. De asemenea s-a pavat cu piatră de râu Piața I.G.Duca, str. Vasil Nașcu și str. G. Coșbuc, lucrare efectuată în parte, prin prestați, în parte, prin dare în întreprindere, costând 75.000 lei.

2. În anul 1925 s-a reconstruit podul nr. 8 din beton armat, care a costat 120.000 lei, făcându-se în același timp și săparea și amenajarea Văii Podului, pe o lungime de 200 m.

3. Tot în anul 1926 au fost reconstruite din beton armat podurile nr. 10 și 11, costând suma de 180.000 lei.

4. În anul 1926 a fost ridicată șoseaua Salva-Cârlibaba în partea dinspre Salva, pe o lungime de 200 m., lucrare care a costat suma de 35.000 lei, săpându-se și amenajându-se și Valea Crucii, pe o lungime de 250 m.

5. În anul 1927 s-a reconstruit podul peste Someș, pe șoseaua Bistrița-Năsăud, în lungime de 80 m, care a costat 2.300.000 lei, sumă achitată de Prefectura județului Năsăud. În acest preț nu se cuprinde costul materialului lemnos gratuit dat de Direcțiunea Silvică din Năsăud, de la fabrica din Ilva-Mică.

6. În anul 1929-1930 s-a construit șoseaua cuprinsă între podul nr. 9-10, de o lungime de 460 m, ridicându-se cu 55 cm. înălțime, adică 1610 m³, a 40 lei, costând în total 64.400 lei.

Efectuarea acestor lucrări s-a făcut în contul adiționalelor. Tot atunci a fost săpată și Valea Podului pe o lungime de 200 m.

7. În anul 1930 s-a reconstruit podul nr. 9 pe șoseaua Salva-Cârlibaba, care a costat 80.000 lei.

8. În anul 1924 s-a săpat nouă albie a Văii Caselor pe o lungime de 1 km., cu pereți de beton, iar pe distanța de 1,5 km. s-au efectuat lucrări de consolidare a țărmurilor și baraje întărite în beton, în valoare totală de 5.000.000 lei, sumă suportată de oraș și de Stat. Tot atunci s-au construit și 3 poduri, dintre care unul din beton armat, iar celelalte două, cu fundații de beton și suprastructură de lemn. Aastă lucrare a costat suma de 300.000 lei.

9. În anul 1933 s-a refăcut Valea Malului (la intrarea în orașul Năsăud dinspre Bistrița) prin prestație în contul adiționalelor; lucrarea a costat suma de 30.000 lei.

Deci totalul lucrărilor noi de construcție și renovare de la acest capitol face suma totală de 11.109.000 lei.

II. Starea sanitară, spitalele, dispensarele nou create, campanii sanitare, medicamente, etc.

1. În 1920 s-a înființat un ambulator policlinic.

2. În anul 1932 s-a înființat dispensarul mixt dr. Iulian Chitul, cu 20 de paturi.

3. Campaniile sanitare s-au desfășurat în anii 1938-1939, conform ordinelor Ministerului Sănătății.

4. Medicamente s-au distribuit gratuit tuturor nevoiașilor, chiar din 1920 și mai ales din 1932 încolo, data înființării dispensarului.

III. Școli nou înființate, internate, școli de ucenici, cămine de ucenici, cantine școlare.

1. Școala secundară de fete în 1922, transformată în gimnaziu industrial de fete în 1938.

2. Școala Normală de învățători în 1923.

3. Gimnaziul industrial de băieți, în 1924.

4. Clădirile necesare pentru toate aceste școli, precum și pentru internatele ce funcționează, au fost puse la dispoziție de Fondurile grănicerești.

Afară de cele 3 internate de pe lângă aceste școli, în 1920 s-a înființat internat și pe lângă liceul G. Coșbuc.

Școala Normală și internatul acesteia sunt plasate într-o grandioasă clădire nouă, edificată de Fondurile grănicerești în 1928-1929, care a costat 27.000.000 lei.

Gimnaziul de fete (fosta școală secundară) împreună cu internatul, e plasată tot într-o clădire a Fondurilor grănicerești, a cărei construcție începută în 1928 a fost terminată în 1939 și a costat 10.000.000 lei.

5. Pe lângă școala primară funcționează o cantină școlară întreținută de Cruca Roșie – filiala Năsăud – din obolul locuitorilor din orașul Năsăud.

6. Pe lângă școala primară mai funcționează și o școală de ucenici.

Deci totalul investițiilor la acest capitol este de 37.000.000 lei. La acest total se mai adaugă și costul atelierelor Gimnaziului industrial de băieți, care au fost edificate tot de Fondurile grănicerești din Năsăud și au costat 1.500.000 lei. În total, 38.500.000 lei.

IV. Biserici, clădiri noi, restaurări, ajutoare acordate.

1. Biserica ortodoxă nouă edificată, a cărei construcție a început în 1937, a fost dată cultului în luna noiembrie a.c. Edificarea acestui locaș încă neterminat complet, a costat până acum circa 800.000 lei și va costa 1.000.000 lei când va fi terminată complet.

2. În 1932 s-a edificat casa parohială ortodoxă, care a costat 350.000 lei.

3. De la 1918 până azi s-au construit 288 clădiri noi particulare, la care se adaugă și edificii economice în număr de 79. Din cele 288 clădiri, 15 sunt cu etaj.

4. A fost restaurată biserica română unită pentru care s-a cheltuit suma de 100.000 lei. Restaurarea și renovarea liceului grăniceresc G. Coșbuc a costat 1.000.000 lei și a fost suportată de Fondurile grănicerești.

Grajdurile comunale distruse de incendiu în 1927, au fost restaurate pentru suma de 350.000 lei suportată în întregime de primărie. Barajul care alimetează cu apă moara a fost restaurat pentru suma de 600.000 lei.

5. Orașul Năsăud atins de mari dezastre – prin revărsarea Văii Caselor în 1922 și incendiul din 1927 – trebuind să-și refacă gospodăriile distruse, refacere care s-a resimțit asupra bugetului ani de-a rândul, având și surse de venituri foarte reduse și avizat el însuși la ajutoar din afară, nu a putut să dea ajutoare însemnate diferitelor instituții din localitate.

În limita posibilităților bugetare, a alocat și plătit bisericilor și școlilor suma totală de 56.453 lei.

V. Agricultură, îmbunătățirea rasei vitelor, progrese realizat prin Camera Agricolă.

1. S-au distribuit diferite semințe de legume și răsad, precum și semințe selecționate de cereale din partea Camerei de Agricultură. S-au distribuit mai departe, cu 50% reducere, un număr de circa 2-3.000 altoi anual. S-au dat în ficare an medicamente pentru oi cu preț redus. S-a construit în Năsăud o uscătorie de fructe.

2. Rasele de animale crescute sunt calul de munte, vaci Pintsgrau, porcul Mangalița și Basna, oi Țurcane, capre autohtone de munte, rase care s-au menținut, fiind singurele potrivite teritoriilor muntoase din regiunea Năsăudului.

VI. Asistență și ocrotiri sociale, îmbunătățirea stării muncitorilor, asistența acordată populației nevoiașe.

1. Oricare nevoiaș a primit asistență gratuită la dispensar. Toți bolnavii de tuberculoză, sifilis sau alte boli sociale au primit tratament gratuit ambulatoriu.

2. Pentru muncitori, Casa Asigurărilor Sociale a acordat din ce în ce mai multă asistență cu medicamente și chiar cu specialități. Munca în ateliere și fabrici a fost și este de 8 ore, controlată de către toate autoritățile.

8. Populația nevoiașă din oraș a fost și este ajutată în fiecare an cu bani, în limita posibilităților bugetare și în natură, mai ales cu lemne de foc din pădurile comunale.

VII. Cooperație, cooperative nou înființate și progrese realizate în economia națională prin cooperație.

1. Cooperativa Regna s-a înființat în 1935 cu un capital social alcătuit din aportul celor 44 de comune grănicerești. Sub raportul rezultatului de ordin social, regia cooperativă Regna, prin activitatea ei industrială, asigură existența a 2.200 persoane, muncitori și personal repartizat pe următoarele uzine: Dorna, Ilva-Mică, Dornișoara, Valea-Mare, Susenii Bârgăului, Anieș. Retribuirea acestora, în sumă totală de 40.000.000 lei anual, în cea mai mare măsură s-a resimțit asupra situației financiare și economice grănicerești. Menționăm și aceea că pentru ușurarea vieții muncitorilor, pe lângă fiecare uzină funcționează cantine, care pun la dispoziția muncitorilor articole de primă necesitate cu mult mai ieftine. Regia cooperativă Regna, prin ajutoarele ce le acordă tuturor comunelor grănicerești, dar mai ales prin lucrarea în regie, a contribuit mult la românizarea industriei lemnului în această regiune.

VIII. Îmbunătățiri edilitare, precum și orice alte progrese realizate pe tărâm administrativ și social.

1. În 1927 s-a edificat abatorul comunal, care a costat 400.000 lei.

2. Uzina electrică proiectată la înființarea ei în 1928 pentru necesitățile Școlii Normale și ale internatului acestei școli, a fost amplificată încetul cu încetul și pentru trebuințele particulare.

În anul 1938 primăria a construit un local nou pentru uzină, cumpărând și un motor, precum și un generator care au costat 800.000 lei, îmbunătățind prin aceasta în mod simțitor lumina electrică.

Rețeaua electrică și celelalte instalații speciale sunt în plină amplificare, după cum se simte necesitatea pentru a se furniza o lumină continuă și bună²⁹.

Prin sfaturi și conferințe, populația este îndrumată la o viață morală sănătoasă, luându-se toate măsurile și activându-se intens pentru ridicarea nivelului cultural și material al ei.

²⁹ Pe larg electrificarea județului în *Electricitate și electrificare în județul Bistrița-Năsăud. Monografie*, Ed. Tipomur, 1996.

Document nr. 16.

Realizările înfăptuite în comunele din plasa Năsăud de la Unire până în prezent.

În referire la ordinul D-vs. nr. 16.816/1939, dat telefonic cu privire la cele din rezumat, avem onoare a înainta următoarea dare de seamă, despre aceste realizări, în comunele plasei Năsăud:

1. *Rebra*. S-a înfiinţat căminul cultural "Dumitru Eremia", s-a edificat un cămin de joc pentru tineret, în valoare de 10.000 lei. S-a acordat ca subvenţie bisericii greco-catolice suma de 4.000 lei; şcolii primare, 3.400 lei; batalionului I grăniceresc, 500 lei; Subvenţii pentru pregătirea militară, 6.400 lei; fortificarea graniţelor, 1.000 lei; ambulatorul policlinic, 6.000 lei; apărare pasivă şi aeroporturi, 11.100 lei; în total, 42.000 lei.

2. *Parva*. S-a înfiinţat căminul cultural şi s-au dat următoarele subvenţii: pentru biserica greco-catolică, 7.500 lei; şcoala primară, 11.300 lei; batalionul I grăniceresc, 500 lei; fortificarea graniţelor, 1.000 lei; ambulatorul policlinic, 6.000 lei; apărare pasivă şi aeroporturi, 10.80 lei; în total, 43.700 lei.

3. *Romuli*. S-a înfiinţat căminul cultural, s-a edificat un grajd comunal în valoare de 10.0 lei şi s-au acordat următoarele subvenţii: pentru biserica greco-catolică, 100.000 lei; batalionului I grăniceresc, 3.000 lei; ambulatorul policlinic, 6.000 lei; în total, 109.000 lei.

4. *Rebrişoara*. S-a înfiinţat căminul cultural şi s-au construit 2 edificii noi pentru şcoli primare, una pe Valea Gersa şi una peste Someş, cedându-se lemne de construcţie în acest scop în valoare de circa 100.000 lei. S-a edificat un abator comunal în valoare de 20.000 lei şi s-au acordat următoarele ajutoare: pentru biserica greco-catolică, 10.000 lei; şcoala de pe Gersa, 50.000 lei; şcoala de peste Someş, 50.000 lei; apărare pasivă, 16.772 lei; aeroporturi, 24.362 lei; pregătirea premilitară, 8.342 lei; batalionul I grăniceresc, 2.000 lei; ambulatorul policlinic, 2.910 lei; Straja Țării, 2.652 lei; în total, 270.000 lei.

5. *Mocod*. Ca asociaţie culturală există ASTRA, s-a înfiinţat şi un cămin cultural, căruia i s-a pus la dispoziţie o casă comunală şi grădină în valoare de 40.000 lei. Ajutoare s-au dat următoarelor instituţii: biserica greco-catolică, 850.000 lei; şcoala primară, 20.000 lei; pregătirea premilitară, 1.600 lei; fortificarea graniţelor, 1.000 lei; apărarea pasivă şi aeroporturi, 20.000 lei; ambulatorul policlinic, 3.000 lei; batalionul I grăniceresc, 200 lei; monumentul eroilor, 10.000 lei; în total, 911.800 lei.

6. *Mititei*. S-a înfiinţat căminul cultural şi s-au dat următoarele ajutoare: pentru biserica greco-catolică, 30.000 lei; şcoala primară, 15.000 lei; batalionul I grăniceresc, 200 lei; pregătirea premilitară, 1.062 lei; fortificarea graniţelor, 1.000 lei; apărare pasivă şi aeroporturi, 17.492 lei; ambulatorul policlinic, 2.000 lei; Straja Țării, 6.000 lei; în total, 65.354 lei.

7. *Runcu-Salvei*. S-a edificat primăria şi grajduri comunale, s-a înfiinţat căminul cultural şi s-au dat următoarele ajutoare: pentru biserica greco-catolică, 15.000 lei; şcoala primară, 60.000 lei; pregătirea premilitară; fortificaţii, 1.000 lei; Straja Țării, 1.000 lei; ambulatorul policlinic, 5.000 lei; apărarea pasivă şi aeroporturi, 8.836 lei; batalionul I grăniceresc, 200 lei; în total, 91.036 lei.

8. *Nimigea de Jos*. S-a înfiinţat căminul cultural, iar ca asociaţii există: AGRU³⁰, Reuniunea "Mariana"³¹, şi s-au dat următoarele ajutoare: pentru şcoala primară, 320.000 lei; grădiniţa de copii, 90.000 lei; biserica greco-catolică, 10.000 lei; biserica reformată, 5.000 lei; monumentul eroilor, 20.000 lei; înzestrarea armatei, 12.800 lei; pregătirea premilitară, 7.500 lei; fortificaţii, 3.000 lei; apărarea pasivă şi aeroporturi, 20.560 lei; Straja Țării, 4350 lei; ambulatorul policlinic, 4.600 lei; în total, 497.810 lei.

9. *Nimigea de Sus*. Există AGRU şi Reuniunea "Mariana", s-a înfiinţat şi cămin cultural şi s-au dat următoarele ajutoare: pentru biserica greco-catolică, 50.000 lei; şcoala primară, 75.00 lei; înzestrarea armatei, 1.100 lei; pregătirea premilitară, 1.280 lei; ambulator, 2.800 lei; apărarea pasivă şi aeroporturi, 5.800 lei; Straja Țării, 800 lei; în total, 136.780 lei.

10. *Tăure*. Există AGRU şi Reuniunea "Mariana", s-a înfiinţat căminul cultural şi s-au dat următoarele ajutoare: pentru înzestrarea armatei, 2.992 lei; pregătirea premilitară, 4.700 lei; fortificaţii, 1.000 lei; ambulator, 3.500 lei; apărare pasivă şi aeroporturi, 12.000 lei; Straja Țării, 1.500 lei; în total, 25.692 lei.

³⁰ Asociaţia Generală a Românilor Uniţi.

³¹ Reuniunea profesională a învăţătorilor greco-catolicii din judeţul Năsăud.

11. *Mintiu*. S-a înființat căminul cultural și s-au dat următoarele ajutoare: pentru biserica greco-catolică, 25.000 lei; școala primară, 5.000 lei; înzestrarea armatei, 3.855 lei; pregătirea premilitară, 5.000 lei; fortificații, 1.000 lei; ambulator, 3.500 lei; apărarea pasivă și aeroporturi, 11.100 lei; Straja Țării, 1.350 lei; în total, 57.805 lei.

12. *Salva*. Ca asociație culturală există ASTRA, s-a înființat căminul cultural și s-au dat următoarele ajutoare: pentru biserica greco-catolică, 35.000 lei; școala primară, 80.000 lei; pregătirea premilitară, 1.290 lei; ambulator, 1.500 lei; apărarea pasivă și aeroporturi, 1.000 lei; în total, 118.780 lei.

13. *Coșbuc*. În comună există căminul cultural și s-au dat următoarele ajutoare: pentru biserica greco-catolică, 30.000 lei; școala primară, 45.000 lei; pregătirea premilitară, 907 lei; ambulatoriu, 500 lei; în total, 76.407 lei.

14. *Bichigiu*. Pentru biserica greco-catolică, 35.000 lei; școala primară, 60.000 lei; pregătirea premilitară, 987 lei; ambulatoriu, 474 lei; în total, 96.461 lei.

15. *Nepos*. În comună există cămin cultural și s-au dat următoarele ajutoare: pentru biserica greco-catolică, 10.178 lei; renovarea școlii primare, 180.417 lei; apărarea pasivă, 12.363 lei; fortificații, 3.000 lei; căminul cultural, 4.300 lei; pregătirea premilitară, 2161 lei; autopompă, 5.000 lei; ajutor învățământ profesional, 5.000 lei; chiria directorului școlii primare, 11.000 lei; întreținerea percepției, 6.800 lei; judecătoria Năsăud, 2.000 lei; în total, 332.219 lei.

16. *Lușca*. În comună există cămin cultural, iar ca ajutor s-au dat: pentru apărarea pasivă, 240 lei.

17. *Prislop*. În comună există cămin cultural, subvenții nu s-au dat.

18. *Zagra*. În comună s-a înființat căminul cultural, ajutoare sau subvenții nu s-au dat.

19. *Poienile-Zăgrii*. În această comună s-a edificat local nou pentru primărie, există cămin cultural.

20. *Suplai*. S-a înființat în acest an cămin.

21. *Găureni*. Aceiași situație ca și în Suplai.

22. *Dumitra*. În această comună s-a edificat un șopru pentru fân. Asociații culturale și cămine culturale nu sunt. Ajutoare s-au dat pentru: biserica evanghelică lutherană, 134.240 lei; apărarea pasivă, 20.00 lei; aeroporturi, 30.374 lei; fortificații, 13.000 lei; ambulatoriu, 12.000 lei; în total, 238.692 lei.

23. *Cepari*. Asociații și cămine culturale nu sunt, edificii nu s-au făcut, subvenții nu s-au acordat decât pentru: apărarea pasivă, 1.000 lei; aeroporturi, 3.750 lei; pregătire premilitară, 2.645 lei; fortificații, 1.000 lei; ambulator, 100 lei; în total, 8.495 lei.

24. *Telciu*. Ca asociații culturale în comuna Telciu există AGRU, și Reuniunea "Mariana"; cămin cultural s-a înființat, s-au dat următoarele ajutoare: pentru biserica greco-catolică, 400.000 lei; școala primară, 620.000 lei; biserica ortodoxă din Năsăud, 18.000 lei; căminul cultural, 3.000 lei; pregătirea premilitară, 2.000 lei; batalionul I grăniceresc, 10.000 lei; apărarea pasivă, 2.000 lei; ambulatoriu, 6.000 lei; spitalul județean, 3.246 lei; s-a înființat o fanfară, care a fost ajutată cu 40.000 lei; în total, 1.104.246 lei.

Sănătate!

Năsăud, la 8 decembrie 1939,
(*Idem*, d. 16.816/1939, f. 79-83)³².

pretor, Anton Șirlincan.

Document nr. 17.

Darea de seamă a Prefecturii județului Năsăud privind realizările pe anul 1938-1939, înaintată rezidentului regal al Ținutului Someș.

Excelență!

La ordinul D-voastră nr. 494 din 10 martie 1939 și ca urmare a raportului nostru nr. 2.440/1938 întocmit în conformitate cu art. 101 din Legea Administrativă³³, cu onoare înaintăm mai jos o dare de seamă asupra activității desfășurată în județul nostru în cursul anului 1938-1939, precum și a stării de spirit a populației.

³² În A.N.B-N, Fond *Prefectura Județului Năsăud*, d. 16816/1939, vezi rapoartele pentru plasa Rodna (f. 34-35); plasa Centrală (f. 36.42); plasa Șieu (f. 43); dări de seamă individuale ale localităților din plasa Lechința (f. 43-78); lipsește raportul pentru plasa Bârgău.

³³ *Legea administrativă din 14 august 1938*, în C. Hamangiu, "Codul general al României", XXVI, partea a II-a, 1938, pp. 1471-1528; în continuare, raportul către rege la proiectul de lege, cu motivațiile și conceptele luate în considerare la elaborare, pp. 1529-1577.

Întrucât prin ordinul D-voastră nr. de mai sus ne cereți această dare de seamă numai asupra timpului de la 1 ianuarie 1939 – 31 martie 1939, adică numai o completare a dării de seamă înaintată cu raportul nostru nr. 2.440/1938, și întrucât în acest timp lucrări pe tren nu se prea fac, nefiind sezonul, găsim de bine a repeta întreaga dare de seamă în liniile ei generale din care să rezulte și să se evidențieze valoarea în bani a lucrărilor înfăptuite, lucru ce se cere prin ordinul D-voastră din urmă.

I. ACTIVITATEA GENERALĂ PE 1938/1939³⁴

a) Starea de spirit.

Anul 1938 se manifestă în viața administrativă, ca și în viața publică generală, printr-un efort de înnoire morală și apoi materială, determinat de salutarele măsuri luate de cârma Statului în momentul când ajunsesem pe marginea prăpastiei.

De aceea, cea mai importantă parte a activității noastre administrative și de conducere din acest an s-a îndreptat în primul rând pentru liniștirea populației, eliminarea posibilităților de conflict și nemulțumire din sânul ei și în al doilea rând, către aparatul administrativ, care pentru a determina în cârmuiți un spirit de liniște și încredere, trebuie să aibă o altă față morală, decât poate – pe nedrept sau cel puțin în mare parte – le-o crease situația politică din aceste timpuri.

Printr-o scrupuloasă selecționare a celor ce au fost numiți primari o dată cu introducerea noului regim, poate și prin noroc, s-au găsit oameni cu un trecut cinstit, cu bune intenții de viitor și cu o energie ce a răspuns prompt la toate impulsunile noastre.

De menționat este că din 110 primari, abia 2 dacă au fost înlocuiți în decursul acestui an, și nu pentru necinste, ci în urma unor raporturi de dușmănie particulare față de o parte din populația satului.

Peste tot primarii și-au făcut datoria cu vârf și îndesat, și au meritat pe drept toate mulțumirile și laudele ce în diferite ocazii le-am adresat.

Prin hărnicia lor, într-un an de zile satele au luat un aspect de curățenie și hărnicie ce în decursul alor 20 de ani de la Unire nu l-au cunoscut și poate acestea și de mai mare importanță a fost începutul procesului de transformare morală a satelor.

Acest proces de refacere morală foarte înbucurător și trebuie alimentat și susținut cu toate mijloacele și în special, printr-o conducere cinstită, dreaptă și energică.

Aparatul administrativ propriu zis s-a constatat a fi bine, și în scurt timp a dat dovadă de reale calități morale și de muncă apreciabilă, lucruri ce nu ar fi putut fi puse în lumină în trecut din cauza presiunilor politice la care erau supuși și nesiguranței vieții. Azi, când pe terenul atribuțiunilor lor n-au alte margini și restricțiuni, decât legea și cinstea, sunt cu inițiativă și întreprinzători.

Și între ei s-au găsit înrăiți și îmbolnăviți în răutate, pentru care au fost de ajuns aplicarea pedepselor celor mai mici disciplinare și în două cazuri (2 notari) detașări cu serviciul în altă parte, ca să fie treziți la realitate și îndreptați pe o cale bună.

Celelalte instituții, ca școala și biserica, prin reprezentanții lor depun eforturi laudabile pentru îndeplinirea misiunilor, și îndeosebi trebuie apreciată puterea și voința de sacrificiu ce o depune învățătorimea, care prin multiplele îndatoriri ce i s-au impus, e complet mobilizată în serviciul neamului.

Au fost și printre ei elemente de discordie, însă printr-o acțiune de îndreptare pașnică și persuasivă, în general lucrurile s-au îndreptat, spre mulțumirea generală.

În celelalte servicii publice, la fel redresarea morală a funcționarilor se vede, afară de funcționarii fiscali, asupra cărora opinia publică aruncă suspiciuni.

În general la acest capitol, putem afirma că în acest an s-a făcut cât nu s-a făcut de la Unire încoace. În consecință, avem datoria ca acest curent de însănătoșire să fie susținut și alimentat cu orice fel de mijloace.

b) Starea economică.

Județul nostru își are principalele izvoare de câștig în agricultură și creșterea vitelor, ori cum anul 1938 ne-a adus o recoltă mulțumitoare, populația și-a avut asigurată existența, cu corelativul său moral, încrederea și curajul pentru viitor.

³⁴ Vezi și *Date pentru raportul general de activitate*, în "Ținutul Someș. Buletinul Oficial", anul III, nr. 11, 12 martie 1940, pp. 153-156; acesta trebuia să conțină informații referitoare la administrație, drumuri, instrucție și culte, agricultură și domenii, zootehnie, comerț și industrie, muncă, sănătate, finanțe.

Pădurile încă sunt o avuție din care mare parte din locuitorii județului nostru își află hrana de toate zilele. Masivul păduros a celor 44 comune grănicerești, din care se pun în exploatare anual cca. 200.000 m³ dă de lucru în permanență multor locuitori ai județului nostru, iar celeilalte populații la fel îi procură ocazie de muncă după sezonul muncilor agricole.

În acest chip, județul nostru nu cunoaște o problemă a șomajului, din contră, mâna de lucru este foarte căutată.

Vânatul și pescuitul în apele de munte a luat un avânt îmbucurător, prin acțiunea de raționalizare a cultivării vânatului și peștelui nobil din apele de munte.

Industria. Cu toate că județul nostru nu e ținut industrial, totuși se dezvoltă prin înmulțirea industriei forestiere și a industriilor anexă, ca fabricarea hârtii și altele.

Industria laptelui e la început și se simte nevoia dezvoltării ei.

Comerțul este avantajat la noi prin situația ce o are județul în calea drumurilor spre Bucovina și Maramureș, și mai ales prin căile de comunicație ferate ce s-au deschis și sunt în construcție.

Menționăm că traficul de mărfuri pe noua linie C.F.R. Ilva-Mică – Vatra-Dornei e foarte dezvoltat și verifică acum de la început datele ce au servit la construirea ei.

Cooperația în acest județ are un câmp vast de activitate privind pădurile, pometul, viile și consumul de cereale, mai ales.

În exploatarea pădurilor regia cooperativă "Regna" și alte multe cooperative forestiere au scos aproape în întregime comerțul lemnului din mâna evreilor și dau condiții satisfăcătoare populației, ocazie de lucru.

În ce privește valorificarea fructelor, lucrurile stau mai rău. Producătorii sunt supuși presiunii comercianților exportatori de fructe și în felul acesta pierd anual importante beneficii.

Pentru înlăturarea acestui neajuns am studiat problema construirii unui siloz pentru păstratul fructelor, cu o capacitate de cca 100 vagoane, cu linie de garaj și cu un birou de administrare.

În acest siloz fructele s-ar putea păstra în condiții bune și aștepta cumpărătorii și prețul cel bun. Mai mult pentru marii negustori de fructe, faptul că ar găsi păstrate bine și la un loc cantități atât de mari, l-ar determina a da prețuri cu cel puțin 2-3 lei la kg. Mai mult, diferență ce ar reprezenta poate numai cheltuielile de adunare a fructelor.

Problema se pune numai dacă acest siloz să fie construit pe baze cooperatiste, sau găsit alt mijloc mai convenabil.

S-a rămas la soluția ca silozul să fie construit de Ministerul Agriculturii și Domeniilor și pentru o mică taxă, să fie pus la dispoziția pomicultorilor.

S-a și intervenit în acest sens la Minister, până acum încă nu s-a rezolvat și cum intersul e mare, rugăm Ținutul să se sesizeze și intervină în acest sens.

În afară de aceste mărfuri, în județul nostru se duce o acțiune bine susținută pentru promovarea cooperăției. Avem în județ foarte multe cooperative de consum și mai puțin de credit, a căror lipsă se simte în activitatea gospodărească.

Aceste cooperative totuși nu-și pot îndeplini misiunea din cauza intermediarilor. Pentru înlăturarea acestui neajuns s-a intervenit la Ministerul Cooperăției ca să înființeze în Bistrița un depozit general de desfacere a mărfurilor, asupra cărora se simte nevoie în județul nostru și acest depozit să aprovizioneze direct cooperativele cu toate cele necesare. Credem că în această vară va lua ființă acest depozit.

2. REALIZĂRILE DE LA 1 APRILIE 1938 - 1 APRILIE 1939.

Acest an a marcat o perioadă de construcție și realizări ce îndreptățesc o mândrie și justifică un optimism asupra căilor și drumului de viitor.

Pentru a înlătura orice comentări așternem, mai jos cifrele ce indică valoarea realizărilor efectuate, mai puțin prestația în natură, care reprezintă o contribuție enormă:

1. Biserici sau construit și reparat în valoare de	lei 3.411.644;
2. Școli	lei 4.960.000;
3. Telefoane cca. 100 km., au cheltuit comunele	lei 245.132 ;
a cheltuit județul	lei 410.000;
4. Construcții și reparări de localuri de primării	lei 354.596;
5. Grajduri comunale	lei 304.277;

6. Felinare	lei	21.000;
7. Cumpărări de pășuni comunale	lei	876.500;
8. Construiți cămine culturale	lei	1.257.000;
9. Construiți de dispensare	lei	97.675;
10. Radio pentru comune	lei	43.800;
	total	lei 11.571.624.

S-au mai curățit 290 jug. pășune de munte și s-au plantat 90.604 puieți de salcâmi pentru drenări și fixări de terenuri.

3. CIFRA BUGETELOR COMUNELOR PE ANUL 1938/1939 ȘI PROCENTUL REALIZĂRII LOR³⁵.

4. DE LA SERVICIUL DE DRUMURI.

1. S-au construit 1km.300 m. drum/terasament în valoare de	lei	200.000;
2. S-au refăcut 700 km., în valoare de	lei	8.644.728;
3. S-au construit 60 de poduri și podețe, în valoare de	lei	2.406.378;
4. S-au reparat 11 poduri și podețe, în valoare de	lei	359.543;
5. Lungimea totală a drumurilor:	771.813 km.	
a) <i>Naționale</i> de interes general	km.	128.514;
de inters turistic	km.:	_____
b) <i>Județene</i> de inters general	km.	478.947;
de interes turistic	km.	957;
c) <i>Comunale</i> de inters general	km.	164.257;
de inters turistic	km.	_____

6. S-au așternut de la 01.04.1939 prin prestație 55.667 m³ pietriș în valoare de lei 7.062.825.

Menționăm că această sumă se găsește introdusă și sub punctul 2.

5. REALIZĂRI PE TEREN DIDACTIC.

1. În județ avem 136 școli primare de stat și 16 școli de copii mici.

2. Numărul elevilor înscriși este de 19.673.

3. Numărul elevilor frecvenți este de 17.484.

4. Numărul obligațiilor la școală este de:

a) de la 5-7 ani 6.047;

b) de la 7-16 ani 24.076;

c) de la 16-18 ani 1.924;

total 32.047, din care români 25.506, germani 3.425, maghiari 1.333 și evrei 921,

iar alții, 862.

5. S-au construit din nou 10 localuri de școli, 5 terminate și 5 în roșu.

6. S-au reparat radical 14 școli.

7. Valoarea lucrărilor de la punctele 5 și 7 este de lei 4.960.000.

8. Avem 44 școli primare minoritare și 3 școli de copii mici, dintre care 34 evanghelice, 9 ungurești și 1 evreiască.

9. Numărul învățătorilor de la toate școlile este de 397, dintre care 234 bărbați și 163 femei. După naționalitate, români 315, germani (sași) 65, unguri 14 și evrei 3. În total, 397.

6. ACTIVITATEA DEPUȘĂ PE TEREN AGRICOL.

SUPRAFAȚA TOTALĂ A JUDEȚULUI: 433.690 ha.

Repartizarea suprafeței județului, pe ramuri de cultură:

a) arabil	75.976 ha	17,53%;
b) păduri	166.837 ha	38,47%;
c) pășuni	62.452 ha	14,38%;
d) vii	1.039 ha	0,25%;
e) fânețe	58.327 ha	13,45%;
f) livezi de pomi	5.841 ha	1,34%;

³⁵ Urmează un tablou cuprinzând alfabetic, comunele județului, cu totalul prevederilor la venituri și totalul încasărilor efectuate până la 31.03.1939 (*Ibidem*, f. 107-108).

g) grădini de irigat	34 ha	0,01%;
h) clădiri și necultivat	63.184 ha	14,57%;
total	433.690 ha	100%.

Repartizarea terenului arabil pe ramuri de cultură:

a) porumb	16.874 ha	22,22%;
b) ovăz	12.594 ha	16,58%;
c) orz	1.686 ha	2,22%;
d) grâu	14.738 ha	19,41%;
e) ogor sterp	22.047 ha	29,03%;
f) lucernă, trifoi	3.301 ha	4,36%;
g) cartofi	854 ha	1,12%;
h) rădăcinoase (sfeclă, etc.)	380 ha	0,41%;
i) fasole, mazăre	85 ha	0,12%;
j) industriale, textile (câneapă, in)	712 ha	0,96%;
k) diverse culturi	2.705 ha	3,57%.
total	75.976 ha	100%.

Producția totală medie a județului:

cultura	producția kg.	producția%	kg./ha medie
porumb	16.538.500	25,09	980
ovăs	8.660.300	13,13	687
orz	1.085.000	1,64%	643
grâu	12.801.000	19,42	868
lucernă	11.236.400	17,04	3.403
cartofi	8.541.800	12,94	10.002
rădăcinoase	5.343.200	8,18	14.061
leguminoase	1.014.900	1,54	----
textile	352.100	0,53	-----
uleioase	326.500	0,49	-----
total	65.899.700 kg.	100%.	

7. SERVICIUL ZOOTEHNIC..

1. Plasa Bârgău.		2. Plasa Năsăud.		3. Plasa Lechința.	
vaci	2.602	vaci	9.575	vaci	7.331
boi	2.138	boi	1.735	boi	787
juncani	1.293	juncani	2.006	juncani	1.143
tauri	50	tauri	80	tauri	121
oi	16.201	oi	50.375	oi	16.339
capre	1.005	capre	1.005	capre	1.005
cai	2.605	cai	4.215	cai	1.694
catări	----	catări	-----	catări	-----
armăsari	10	armăsari	15	armăsari	77
porci	2.136	porci	2.803	porci	2.937
4. Plasa Șieu		5. Plasa Rodna		6. Plasa Centrală	
vaci	7.986	vaci	7.187	vaci	1.952
boi	1.112	boi	2.595	boi	279
juncani	721	juncani	1.682	juncani	349
tauri	126	tauri	232	tauri	34
oi	28.643	oi	50.620	oi	2.180
capre	654	capre	3.183	capre	86
cai	2.911	cai	2.448	cai	961
catări	-----	catări	-----	catări	-----
armăsari	41	armăsari	11	armăsari	25
porci	3.750	porci	2.428	porci	1.291

01. ianuarie- 30 iunie 1938.

1. Consumul intern 839 (cu alte județe) = 635 = 1.474
2. Consumul export extern 126 = 71 = 197

8. DE LA ADMINISTRAȚIA FINANCIARĂ.

1. Încasări pe anul 1938-1939, total lei 8. 366.095;
2. Plăți total lei 7. 079. 064;
3. Încasări pe trim. ian-apr. total lei 465.742;
4. Plăți - II.- -II- total lei 1. 551. 080.

9. DE LA SERVICIUL SANITAR.

În județul nostru încă din anul 1937 s-a început construirea a 5 dispensare, care însă nu sunt terminate din lipsă de mijloace materiale.

Activitatea Serviciului Sanitar județean în anul trecut s-a desfășurat cu o deosebită rigoare în ofensiva sanitară din vara anului 1938 și în tot decursul anului printr-o acțiune bine susținută de medicii de circumscripție pentru combaterea bolilor sociale și popularizarea măsurilor de igienă preventivă.

Pentru construirea dispensarelor s-a mai cheltuit suma de lei 97.765.

10. DE LA OFICIUL DE PLASARE.

Oficiul de plasare din Bistrița a luat ființă numai cu data de 25 februarie 1939.

Cu toate acestea acest serviciu a făcut următoarele plasamente:

1. În luna martie 1939, 38 plasamente;

11. DE LA FILIALA CAMEREI DE MUNCĂ³⁶.

În general activitatea tuturor serviciilor public în anul 1938-1939 a marcat un spor și o înviorare pe toate ternurile de activitate.

Mai îmbucurător este însă un început de refacere morală a populației, iar la autorități și funcționari în general, cinstea și prestigiul ce înainte nu prea erau cunoscute, încep a se consolida spre mulțumirea generală.

Greutățile întâmpinate se găsesc în darea noastră de seamă înaintată la sfârșitul lunii decembrie 1938.

Sănătate!

Prefectul județului, lt.col. (rez) Medrea.

(Idem, d. 3767/1940, f. 102.-113).

Urkundenbeiträge betreffend die Entwicklung des Kreises Naszod zwischen den Jahren 1918-1938 (Zusammenfassung)

Die Verwirklichung des vervollständigt Rumäniens im Verlauf des Jahres 1918 hat den Weg eines allgemeinen Entwicklung des rumänisches Gesellschafts auf die allgemeine Linie des Fortschrittes des europäischen zwischenkriegszeit Gesellschafts eröffnet.

In diesen Kontext wurden eine Reihe Synthesen über verschiedene Gesichtspunkte betreffend dieses Prozess ausgearbeitet, ausgesehen gänzlich aber auch in Zeitausschnitte.

Den Zeitsynthesen, umschliessen in Zeitwerken, sind spätere Analysen gefolgen, bis in der Gegenwart.

Um die informationelle Basis am Niveau des Kreises Naszod zu vervollständigen, die Studie darbietet erstmalige Urkunden – auserarbeitet von ortlichen Behörden, vom Rathaus bis zu auf bestimmte Fachgebiete festgelegte Dienste – über das allgemeine Wesen seines Entwicklung, für den Zeitraum 1918 – 1939, als Antwort für den Fragenbogen das für die Benützung des Minderheitenministerium bestimmt ist.

Die Auskünfte vom Urkunden sind mit Fussnoten entweder zu anderen Urkunden oder zu anderen Werken ergänzt, um den Umfangsinhalt zu erweitern und um neue Forschungsrichtungen zu eröffnen.

³⁶ Urmează un tabel "de meseriași și muncitorii calificați, după meserii și originea etnică", cuprinzând 34 de domenii pentru *meșteri* (după originea etnică erau 512 români, 398 sași, 198 maghiari, 184 evrei, 1 lituanian, 2 italieni, 1 șvab, 1 ceh și 2 țigani), 27 pentru *lucrători* (după originea etnică erau 661 români, 500 sași, 295 maghiari, 156 evrei și 1 ruman) și 23 pentru *ucenici* (după originea etnică erau 328 români, 104 sași, 106 maghiari, 75 evrei, 2 cehi și 1 țigan). Se precizează că "sunt două școli de ucenici în orașul Bistrița, una susținută de Stat și cealaltă, de comunitatea C.A Bistrița și un singur cămin de ucenici, susținut de Stat (*Ibidem*, f. 112-113).